

แนวคิดที่ว่าด้วยการอธิบายการเมืองของชาวนา: จาก “เศรษฐธรรม” ถึงข้อถกเถียงร่วมสมัย

ประภาส ปิ่นตบแต่ง*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะพิจารณาและวิเคราะห์แนวคิดในการอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนา จำนวน 5 แนวคิด ได้แก่ 1) แนวการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ 2) แนวการวิเคราะห์ด้วยโมเดลเชิงปริมาณหรือเศรษฐมิติ 3) แนวการศึกษาตัวแบบการคำนวณผลได้ผลเสีย 4) แนว “ชาวนาศึกษา” ของสำนัก “เศรษฐธรรม” และพัฒนาการข้อถกเถียง และ 5) แนวการศึกษาในมิติองค์กรทางการเมือง ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่าแต่ละแนวคิดต่างมีจุดอ่อนและจุดแข็งในการอธิบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมชนบทเชื่อมโยงกับสังคมเมืองอย่างแยกจากกันไม่ออกนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่แต่ละแนวคิดจะต้องมีการปรับเปลี่ยน พร้อม ๆ กับผสมระหว่างแนวคิดต่าง ๆ เพื่อให้สามารถอธิบายถึงพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในปัจจุบันที่มีความซับซ้อนได้อย่างสอดคล้อง

Abstract

This article aims to consider and analyze five approaches for explanation of peasants' political behaviors-these are 1) comparative historical perspective, 2) quantitative analysis, 3) rational choice model, 4) approach of peasant studies of the school of moral economy and development of their debates, and 5) approach of political

* รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

organization analysis. The author shows that each approach occupies strengths and weaknesses in its explanation-especially, the rural societies in the era of globalization inseparably link to the urban societies. As a result of this, it is necessary for each approach to be adapted and combined together in order to explain peasants' much more complex political behaviors at present appropriately.

ความนำ

ปัจจุบันมีงานศึกษาจำนวนมากที่พยายามวิเคราะห์พฤติกรรมทางการเมืองของชาวนา ชาวไร่ หรือเกษตรกรรายย่อย และคนในชนบท เช่น ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2543) Somchai Phatharathananunth (2001) และงานของผู้เขียนเอง (2541) ฯลฯ แม้จะให้ภาพว่าคนชนบทไม่ได้เฉื่อยชา แต่ลุกขึ้นสู้ต่อวิกฤติที่มาจากนโยบายและโครงการพัฒนาของรัฐต่าง ๆ ฯลฯ แต่พิจารณาในระดับแนวคิด ทฤษฎี หรือกรอบการมองต่อชีวิตทางการเมืองของคนในชนบท โดยเฉพาะในมิติการกระทำกรรวมหมู่ (Collective Action) แต่ก็ไม่ได้นำไปสู่ข้อถกเถียงเพื่อหาข้อสรุปในการทำความเข้าใจชีวิตทางการเมืองของคนชนบทมากนัก

การมองว่าคนชนบทเฉื่อยชาทางการเมือง ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากงานของ Riggs (1966) เรื่อง "รัฐราชการ" (Bureaucratic Polity) ได้ครอบงำนักวิชาการไทยรวมทั้งนักวิชาการต่างประเทศที่สนใจไทยศึกษามายาวนาน อิทธิพลของ Riggs ทำให้นักวิชาการและนักวิเคราะห์การเมืองไทยเชื่อว่าสังคมไทยไม่มีองค์ระนอกภาครัฐ (Extra-Bureaucracy) ประชาชนโดยทั่วไปยังอยู่ในวัฒนธรรมทางการเมืองที่ยังตกค้างมาจากระบบเก่า แม้จะมีโครงสร้างและสถาบันทางการเมืองสมัยใหม่เกิดขึ้นก็ตาม งานที่มีอิทธิพลและสานต่อกรอบการมองดังกล่าวคือ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2538) ที่มองว่าคนชนบทจำนวนมากเป็นพวกไพร่ มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่ขัดขวางการพัฒนาประชาธิปไตย คนพวกนี้จึงเป็นฐานเสียงผู้ตั้งรัฐบาลอปรีย์ชน ส่วนคนเมืองแม้มีจำนวนน้อยแต่ฉลาด ฯลฯ เป็นผู้ตรวจสอบ กำกับและล้มรัฐบาล อย่างไรก็ดี

กรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ควรได้รับการตรวจสอบอย่างจริงจังว่า ยังคงมีอำนาจในการอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาอยู่หรือไม่

การปรากฏตัวของ “คนเสื้อแดง” ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันว่าส่วนใหญ่เป็นคนในชนบทที่ลุกขึ้นมาเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างกว้างขวางดังการสำรวจโดยโครงการวิจัยนี้ในระยะเริ่มต้น จึงน่าจะเป็นโอกาสดีที่จะทำให้เกิดการทบทวนกรอบแนวคิด ทฤษฎี และวิธีการทำความเข้าใจต่อชีวิตทางการเมืองของคนชนบทกันเสียใหม่ ที่จะทำให้เราเข้าใจการเมืองของคนชนบทที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามพื้นฐานว่าคนเสื้อแดงซึ่งเป็นคนชนบทนี้เป็นใครกัน และเหตุใดจึงลุกขึ้นสู้ หรือเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองในยุคสมัยนี้ คำถามเหล่านี้ เป็นข้อถกเถียงสำคัญของ “ชาวนาศึกษา” (Peasant Studies) ตั้งแต่ราวทศวรรษ 1970 โดยเฉพาะการหาคำตอบว่า ภายใต้เงื่อนไขอะไรที่ทำให้ผู้คนซึ่งอยู่ในชีวิตปกติ ก้าวเข้าร่วมขบวนการทางสังคม การปฏิวัติ หรือกระทำการรวมหมู่ในรูปแบบต่างๆ ที่แม้พวกเขาจะรู้ว่า การเข้าร่วมดังกล่าวนี้เป็นความเสี่ยงภัยต่อชีวิตร่างกาย ทรัพย์สินเงินทอง มีต้นทุนสูงที่ต้องจ่ายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Mason, 2004, p. 28)

บทสำรวจนี้ ผู้เขียนได้พยายามสังเคราะห์กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเฉพาะการลุกขึ้นสู้ของชาวนาในกระแสสากล การเมืองของคนชนบท (ในส่วนของงานที่เกี่ยวกับสังคมไทยไม่ได้นำมารวมเอาไว้เนื่องจากจะมีความยาวมากเกินไป) ซึ่งผู้เขียนจะสำรวจให้เห็นข้อถกเถียงจากงานชาวนาศึกษาตั้งแต่ราวทศวรรษ 1970 โดยเฉพาะจุดเริ่มต้นสำคัญจากงานของ Scott และ Popkin จนถึงปัจจุบัน โดยอาศัยการแบ่งแนวการศึกษาของ Tuong Vu (2006) และ Mason (2004)

กรอบการวิเคราะห์การลุกขึ้นสู้ของชาวนาในกระแสสากล: พัฒนาการ

Tuong Vu (2006) ตั้งข้อสังเกตว่า “ชาวนาศึกษา” ตั้งแต่ราวทศวรรษ 1970 มีจุดเริ่มต้นสำคัญที่ขบวนการพรรคคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม ไทย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ซึ่งช่วงต้นงานต่าง ๆ มักสนใจในมิติการก่อความ

ไม่สงบ (Insurgency) โดยเป็นการศึกษาจากมิติของผู้มีอำนาจการปกครองคือ การต่อต้านการก่อความไม่สงบ (Counter-Insurgency) ฯลฯ ผู้วิจัยได้สำรวจ แนวการศึกษาชานวนาตามที Tuong Vu ได้แบ่งแนวทางประเพณีของการวิจัย ชานวนาศึกษา (Genres) ซึ่งเขาแบ่งออกเป็น 4 แนวทาง โดยนำแนวการศึกษา ตัวแบบการคำนวณผลได้ผลเสีย (Rational Choice Model) รวมไว้กับ แนวชานวนาศึกษา (Peasant Studies) แต่ผู้วิจัยเห็นว่าควรแยกออกมา พิจารณาต่างหาก ดังที่ปรากฏในงานของ Mason (2004)* เพื่อจะได้กล่าวถึง อย่างรายละเอียดในด้านจุดหลักในการศึกษา ข้อถกเถียง และการพัฒนากรอบ การวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยได้แบ่งแนวทางการศึกษาออกเป็นดังนี้ 1) แนวการ วิเคราะห์ประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Historical Perspective) 2) แนวการวิเคราะห์ด้วยโมเดลเชิงปริมาณหรือเศรษฐมิติ (Quantitative Analysis) 3) แนวการศึกษาตัวแบบการคำนวณผลได้ผลเสีย (Rational Choice Model) 4) แนวชานวนาศึกษา (peasant studies) ของสำนัก “เศรษฐกิจธรรม” (Moral Economy) และพัฒนาการข้อถกเถียง และ 5) แนวการศึกษาในมิติ องค์การทางการเมือง (Political Organization Analysis)

แนวแรก แนวการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Historical Perspective) เป็นแนวการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัจจัยเชิงโครงสร้าง ซึ่งมองว่า การปฏิวัติเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ควรศึกษาเปรียบเทียบและอธิบาย อย่างเป็นระบบ เพื่อค้นหาร่องรอยทางประวัติศาสตร์สำหรับคลี่คลายปม ปัญหาของเหตุการณ์เหล่านี้ในระดับมหภาค และค้นหาเพื่อระบุรูปแบบความ สัมพันธ์ผ่านกรณีศึกษาขบวนการปฏิวัติชานวนาหรือที่มีชานวนาเป็นฐานสำคัญ ในประเทศต่าง ๆ ซึ่งกรณีศึกษาอาจไม่มากนัก คำถามสำคัญก็คือ ลักษณะของ โครงสร้างทางสังคมและบริบททางประวัติศาสตร์อย่างไรที่สร้างเงื่อนไขใน การปฏิวัติของชานวนา และเงื่อนไขอย่างไรที่ทำให้ไม่เกิดการปฏิวัติของชานวนา

* Mason เสนอไว้ 4 แนวการศึกษาที่ซ้อนทับกับ Tuong Vu แต่รวมแนวการวิเคราะห์ ประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Historical Perspectives) เอาไว้กับ แนวการวิเคราะห์ด้วยการสร้างโมเดลทดสอบเชิงปริมาณหรือเศรษฐมิติ ซึ่งพิจารณา ความสัมพันธ์โครงสร้างในเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ-สังคมกับขบวนการปฏิวัติ ของชานวนาหรือการกระทำการรวมหมู่ในลักษณะอื่น ๆ

เกิดขึ้น (Skocpol, 1982, p. 352) แนวนี้ไม่ต้องการสร้างทฤษฎีปฏิวัติที่สามารถอธิบายในลักษณะสากล แต่ต้องการให้เกิดภาพการเปรียบเทียบและหาข้อสรุปในเชิงเงื่อนไข ปัจจัยเชิงเหตุ หรือกลไกเชิงสาเหตุ (Causal Mechanism) ที่มีลักษณะเหมือนหรือแตกต่าง ซึ่งอาจจะได้ข้อสรุปทั่วไปจากกรณีศึกษาที่หยิบยกขึ้นมาเปรียบเทียบ ดังงานเขียนของ Goodwin (2001) Skocpol (1979) ฯลฯ

การศึกษาแนวนี้มีพัฒนาการมาจากการศึกษาแนวการสร้างโมเดลวิเคราะห์เชิงปริมาณ หรือการวิเคราะห์เชิงเศรษฐมิติ เพื่อศึกษาตัวแปรเชิงซ้อนเกี่ยวกับเงื่อนไขเชิงโครงสร้างกับความสัมพันธ์ในเชิงผลหรือตัวแปรตาม คือ การปฏิวัติหรือกระทำการรวมหมู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การกบฏ การจลาจล การก่อความวุ่นวาย ฯลฯ โดยมีการศึกษาตัวอย่างจำนวนมากหรือทดสอบโดยอาศัยหลักการทางสถิติ ซึ่งนักทฤษฎีต้องการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างปัจจัยเชิงโครงสร้าง (เช่น ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ) และผลที่เกิดขึ้นคือ การลุกขึ้นสู้ของชาวนาซึ่งในช่วงหลังเราจะเห็นได้ว่า การศึกษาเช่นนี้ได้พัฒนาเป็นการศึกษาของสำนักเชิงประจักษ์ (Positivism) ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดส่วนต่อไป

จุดหลักของการอธิบายแนวการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบก็คือ การเสนอว่า สาเหตุของการปฏิวัติมีความสัมพันธ์กับปัจจัยเชิงโครงสร้างระดับมหภาค เช่น รัฐ ระบอบการปกครอง โครงสร้างทางชนชั้น ระบบนานาชาติ (International System) (เช่น การเมืองระหว่างประเทศ อิทธิพลของมหาอำนาจ ฯลฯ) แรงกดดันด้านประชากร ฯลฯ เช่น Skocpol (1979) เน้นให้เห็นบทบาทของโครงสร้างชนชั้นนำ (Elite Structure) และโครงสร้างของสังคมเกษตรกรรมที่มีลักษณะเฉพาะ ในฐานะที่เป็นเงื่อนไขเบื้องต้น (Preconditions) และแรงกดดันระดับนานาชาติ (International Pressure) ในฐานะที่เป็นตัวกระตุ้นของการปฏิวัติ โดยมีข้อสรุปว่า การปฏิวัติจะเกิดขึ้นในสังคมแบบ “รัฐราชการ-เกษตรกรรมแบบดั้งเดิม” (Agrarian-Bureaucratic Societies) เท่านั้น ซึ่งมีลักษณะระบบราชการรวมศูนย์ และอยู่ได้ด้วยารูดริดส่วนเกินจากภาคเกษตร ความอ่อนแอของสังคมเช่นนี้ก็คือ (1) ความขัดแย้งสามารถพัฒนาขึ้นได้ระหว่างรัฐราชการ และเจ้าที่ดินในการแบ่งปันมูลค่าส่วนเกิน

(2) ชาวนาในวงกว้างสามารถก่อรูปความไม่พอใจ หรือรวมตัวกันเชิงองค์กร การเคลื่อนไหวปฏิบัติได้อย่างมีศักยภาพ (3) เนื่องจากมูลค่าส่วนเกินซึ่งเป็นฐานสำคัญของรัฐราชการและเจ้าที่ดินมาจากระบบเกษตรกรรมดั้งเดิม ดังนั้น ความไม่พอใจจะไม่เพิ่มขึ้นถ้าหากไม่มีแรงกดดันจากภายนอก เข้ามาเพื่อดูดซับเอามูลค่าส่วนเกินนี้ออกไป แรงกดดันภายนอกดังกล่าว เช่น สภาวะสงคราม การแผ่ขยายเข้าของเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อตลาดภายใน ฯลฯ แต่ Skocpol ก็ไม่ได้มองว่า ความเปราะบางของสังคมแบบ “รัฐราชการ-เกษตรกรรมแบบดั้งเดิม” (Agrarian-Bureaucratic Societies) ทุก ๆ แห่งจะพัฒนาไปสู่การปฏิวัติสังคม คำตอบคือ แม้จะมีความขัดแย้งที่ ชมึงตึงระหว่างรัฐราชการที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับเจ้าที่ดิน กับชาวนาผู้ไม่พอใจและมีศักยภาพพร้อมที่จะเข้าร่วมการปฏิวัติ แต่ยังมีความจำเป็นเชิงโครงสร้างเฉพาะบางอย่าง นั่นคือ โครงสร้างเฉพาะของสังคมแบบเกษตรกรรมดั้งเดิม (Agrarian Social Structure) และโครงสร้างเฉพาะของชนชั้นนำ (Elite Structure)

ดังตัวอย่าง ฝรั่งเศส รัสเซีย และจีน กลุ่มหนึ่ง กับอีกกลุ่มหนึ่งคือ รัสเซีย ญี่ปุ่น และอังกฤษ ทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันทั้งโครงสร้างภายในระบอบนั้น ๆ และแรงกดดันจากภายนอกประเทศ ซึ่งส่งผลทำให้การปฏิวัติสังคมในประเทศกลุ่มแรกประสบความสำเร็จ แต่ไม่เกิดขึ้นในประเทศกลุ่มหลัง Skocpol ได้ชี้ให้เห็น ด้านโครงสร้างเฉพาะของสังคมแบบเกษตรกรรมดั้งเดิมที่เอื้อต่อการปฏิวัติก็คือ ความเข้มแข็งขององค์กรและความเป็นอิสระของชุมชนชาวนาที่สามารถก่อรูปความเกรี้ยวโกรธ ความไม่พอใจในรูปแบบการจัดตั้งเชิงองค์กรขึ้นมาได้ ตัวอย่างเช่น ในฝรั่งเศสและรัสเซียชาวนาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีความเป็นอิสระโดยเปรียบเทียบ และอยู่ภายใต้โครงสร้างทางการเมืองที่ปล่อยให้จัดการตนเองได้ เงื่อนไขดังกล่าวนี้ทำให้ชาวนาสามารถจัดตั้งองค์กรและเคลื่อนไหว และสามารถจู่โจมเจ้าที่ดินได้ ในทางตรงกันข้าม ชาวนาในสวนตะวันออกของปรัสเซียและในอังกฤษ ช่วงศตวรรษที่ 17 มีลักษณะที่แตกกระจายและอยู่ภายใต้การกำกับอย่างใกล้ชิดโดยเจ้าที่ดินและปราศจากความเป็นอิสระ ไม่มีการจัดตั้งองค์กรของตัวเอง ซึ่งเป็นสภาพสังคมวงกว้างของชาวนาในช่วงต้นของการเปลี่ยนแปลงมาสู่เกษตรกรรมแบบทุนนิยมในสังคมเหล่านั้น ซึ่งเกิดการล่มสลายของสังคมชาวนาแบบดั้งเดิม และทำให้เกิด

แรงงานในภาคเกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น จึงไม่มีชาวนาเข้าร่วมการปฏิวัติในรัสเซีย ค.ศ.1848 และในสงครามกลางเมืองของอังกฤษ การปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ.1789 การปฏิวัติในรัสเซีย ค.ศ.1917

ประเด็นเรื่อง แรงกดดันระดับนานาชาติ จะผันแปรเมื่อพิจารณาจากความแตกต่างในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและกำลังทหาร ท่ามกลางการแข่งขันระหว่างประเทศ เช่น รัสเซียเป็นกรณีที่ชัดเจน เพราะรัสเซียมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการทหารตามหลังเยอรมัน ระบอบซาร์จึงไม่สามารถระดมกำลังและทรัพยากรได้อย่างเพียงพอที่จะเผชิญกับการคุกคามในสงครามโลกครั้งที่ 1 ผลที่ตามมาคือ การคุกคามทางการทหารอย่างกว้างขวางทำให้กลไกความมั่นคงและกองทัพที่มีประสิทธิภาพของรัสเซียถูกทำลายไปอย่างสิ้นเชิงเมื่อชาวนาก่อการจลาจลขึ้น บุคยัดที่ดิน ฯลฯ ทำให้ระบอบซาร์ไม่มีกำลังที่จะรับมือหรือใช้ในการควบคุม/ปราบปรามได้ ทำให้องค์กรปฏิวัติสามารถเคลื่อนไหวและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน ในทางตรงข้ามกับสิ่งที่เกิดในรัสเซียซึ่งยังมีกองทัพที่เข้มแข็งและสามารถรับมือกับการจลาจลที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Skocpol ได้พิจารณาการเพิ่มขึ้นหรือความเข้มข้นของความเป็นทุนนิยมที่ส่งผลต่อการปฏิวัติของชาวนาในลักษณะที่แตกต่างไปจากงานชาวนาศึกษาอื่น ๆ ที่มองว่า ระดับความเข้มข้นของการเป็นทุนนิยมจะส่งผลต่อความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม และเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเข้าร่วมปฏิวัติของชาวนา แต่ Skocpol ได้โต้แย้งในทางกลับกันว่า ประเทศที่มีการเปลี่ยนผ่านไปสู่เกษตรกรรมแบบทุนนิยม เช่น อังกฤษและรัสเซียได้เกิดกระบวนการทำให้ชาวนากลายเป็นแรงงานภาคเกษตรและลดศักยภาพในการปฏิบัติการเคลื่อนไหวของพวกเขา ในสังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมชาวนาแบบดั้งเดิมสูงมีองค์กรหมู่บ้าน ชุมชนที่เข้มแข็งกลับพบว่าเกิดจลาจลของมวลชนมากกว่า กรอบการวิเคราะห์ของ Skocpol ได้วางตำแหน่งแห่งที่ของระบอบทุนนิยมเอาไว้ในพื้นที่สาธารณะนานาชาติ (International Sphere) กล่าวคือ ประเทศ ทุนนิยมก้าวหน้าน้อยกว่า เช่น ฝรั่งเศส รัสเซีย อยู่ในเวทีการแข่งขันทางอำนาจที่ด้อยกว่า และนำมาสู่การสร้างแรงกดดันจากภายนอกที่อันตรายและส่งผลต่อความล้มเหลวของการเมืองภายใน

นอกจากงานของ Skocpol ยังมีงานจำนวนมากศึกษาถึงเงื่อนไขเชิงสาเหตุที่นำมาสู่การปฏิวัติ ซึ่งเชื่อมโยงกับเงื่อนไขเชิงโครงสร้างมหภาค เช่น รัฐ ระบบการเมือง โครงสร้างทางชนชั้น ระบบโลก แรงกดดันด้านประชากร ฯลฯ เช่น Goodwin (2001) ศึกษาขบวนการปฏิวัติปลดปล่อยประชาชาติ (Anti-Colonial Revolution) ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตกเถียงให้เห็นว่า การปฏิวัติเพื่อปลดปล่อยจากอาณานิคม มีเงื่อนไขเชิงสาเหตุมาจากระบบการเมืองแบบอาณานิคมที่มีลักษณะการปราบปรามและกีดกันผู้คนออกไปในอินโดนีเซียและเวียดนาม (แต่ไม่มีลักษณะเช่นนี้ในฟิลิปปินส์) และกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พรรคปฏิวัติสามารถระดมชาวนาเข้าร่วมได้อย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ดี การศึกษาในแนวทางนี้ไม่ได้ถูกรอบงำทั้งหมดโดยวิธีการของ Skocpol ในช่วงหลังมีการศึกษาถึงเงื่อนไขเชิงโครงสร้างหรือให้มองรัฐ/ระบบการเมือง ในฐานะเป็นตัวแปรพื้นฐาน หรือตัวแปรแทรกซ้อน (Intervening Variable) มากกว่าการมองในฐานะที่เป็นตัวแปรเหตุ (Independent Variable) เช่น การสร้างกรอบการวิเคราะห์การกระทำการรวมหมู่ของ Tilly (1978) และสำนักทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Tuong Vu, 2006) ได้ขยายความอย่างละเอียดในการศึกษาผ่าน “โครงสร้างโอกาสทางการเมือง” (ดู ประชาส ปันตบแต่ง, 2552, บทที่ 4) กล่าวคือ มองรัฐ และระบบการเมืองว่าเข้ามามีผลต่อการระดมและการปฏิบัติการในการเคลื่อนไหวของชาวนา และองค์การการปฏิวัติ อย่างไรก็ตาม

แนวที่สอง การวิเคราะห์ด้วยโมเดลเชิงปริมาณหรือเศรษฐมิติ (Quantitative Analysis) เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของความขัดแย้งกับตัวแปรในเชิงมหภาค หรือปัจจัยเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของชาวนา แนวทางหนึ่ง อาจเรียกว่า “ตัวแบบความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ-ความไม่เสถียรภาพ” (Inequality-Instability Approach) ซึ่งเน้นการหาความสัมพันธ์ตัวแปรอิสระด้านความไม่เท่าเทียมทางสังคม-เศรษฐกิจ และการเมือง (ระบบการเมือง) ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ-สังคม ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ กับความเสี่ยงที่สังคมจะมี

ความไม่มั่นคง เช่น เกิดความรุนแรงทางการเมือง การกบฏ ฯลฯ เช่น สมมติฐานว่า ความไม่เป็นธรรมทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการก่อจลาจล แนวที่สองมีกรอบการวิเคราะห์ที่สำคัญ คือ สำนักการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบ ที่ให้ความสำคัญแก่กระบวนการด้านจิตวิทยาของความขัดข้องใจ/ ก้าวร้าว (Aggression) ซึ่งเป็นการสร้างโมเดลทดสอบเชิงปริมาณในช่วงทศวรรษ 1970 ที่มาจากสมมติฐานที่มองการลุกขึ้นสู้ในลักษณะกบฏ หรือการกระทำการรวมหมู่ที่ไม่พึงปรารถนา งานช่วงต้นดังกล่าวนี้มาจากรากเหง้าของทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ และทฤษฎีจิตวิทยาสังคม ที่มอง “กบฏ” ว่าเป็นสัญญาณของการไม่ทำหน้าที่ของระบบ (Systematic Dysfunction) มองกบฏชาวนาในฐานะความโกรธ/ ไม่พอใจ (Discontent) หรือสภาวะไม่มั่นคงทางอารมณ์ ทั้งหมดก็คือ ความรู้เหตุผลของปัจเจกบุคคล (ดู ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2553, บทที่ 1)

ตัวแบบความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ-ความไม่มีเสถียรภาพ” (Inequality-Instability Approach) มองว่า ความไม่เป็นธรรมทางสังคมนำมาซึ่งความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมือง กล่าวคือ แหล่งที่มาของความไม่พอใจของผู้คนในการเข้าร่วมขบวนการปฏิวัติของชาวนา เกิดจากสถานการณ์ของความไม่เป็นธรรมทางสังคมที่สุดขีดในขณะนั้น ซึ่งอาจเป็นเรื่องความไม่ธรรมด้านรายได้ การถือครองที่ดิน ฯลฯ “ที่ใดก็ตามเมื่อเงื่อนไขของความเป็นเจ้าของที่ดินมีลักษณะที่เท่าเทียมกัน และสามารถกระจายไปสู่ชาวนาเพื่อการดำรงชีพได้ การปฏิวัติจะไม่มีทางเกิดขึ้น แต่ในสังคมใดที่ชาวนาไม่สามารถเข้าถึงที่ดินอย่างเป็นธรรม และชีวิตของพวกเขาอยู่ในสภาวะยากจน เจ็บปวด และหากรัฐบาลไม่สามารถเยียวยา/ แก้ไขสภาพการดังกล่าวนี้ได้ การปฏิวัติจะเกิดขึ้น...ไม่มีใครที่จะมีลักษณะอนุรักษ์นิยมมากไปกว่าชาวนาผู้มีที่ดิน และในทางตรงกันข้าม ชาวนาไร้อินทรีย์หรือมีที่ดินขนาดเล็ก และชาวนาเช่าที่ดินนี้แหละที่จะเข้าร่วมขบวนการปฏิวัติ” (Huntington, 1965, p. 375 cited in Mason, 2004, p. 31) แนวคิดนี้มองว่า ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจเป็นที่มาหรือหล่อเลี้ยงให้เกิดความขัดแย้งทางการเมือง ประเทศหรือสังคมซึ่งมีความไม่เท่าเทียมกันในเรื่อง

ของการกระจายรายได้และความมั่งคั่ง มีแนวโน้มที่จะเป็นเหตุให้เกิดการปฏิวัติ สงครามการเมือง การกบฏ การก่อการร้าย การเดินขบวนประท้วง หรือแม้กระทั่งการรัฐประหารที่มากกว่าประเทศที่มีการกระจายรายได้ที่เท่าเทียมกัน

Lachbach (1989) ให้ข้อสังเกตว่า เหตุที่ตัวแบบนี้ให้ความสำคัญต่อ ปัจจัยสาเหตุเชิงโครงสร้างด้านความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ เป็นเพราะการแข่งขันและการถกเถียงในทางการเมืองในแต่ละชาติมักเกี่ยวข้องกับการแบ่ง ออกเป็นสองขั้วของกลุ่มทางสังคมและประเด็นเรื่องการกระจายความมั่งคั่ง เป็นใจกลางของประเด็นถกเถียง ผู้แข่งขันที่อยู่ในความขัดแย้งในสังคมมักจะ แบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่ไม่มี (Have-not) ต้องการแสวงหาความ เท่าเทียมทางเศรษฐกิจโดยพยายามโจมตีสถานะเดิมของการกระจาย ทรัพยากรในสังคม ส่วนกลุ่มที่มี (Have) อยู่ในสถานะที่ได้เปรียบและมัก ปกป้องโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรมเอาไว้โดยการรักษาสถานภาพเดิม ดังนั้น ความ ต้องการของกลุ่มที่ไม่มี จึงมักต่อต้านการกระจายทรัพยากรของสังคม (นั่นก็คือ ข้ออธิบายใจกลางของฐานคติแบบทั้งมาร์กซิสต์ และทฤษฎีแบบชนชั้นนำของ Pareto) แต่ Lachbach (1989) เห็นว่า การสร้างโมเดลการวิเคราะห์เช่นนี้ มีปัญหาหลายประการ เช่น ประการแรก พบข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ขัดแย้งกับ ข้อสรุปทั่วไปดังกล่าว ดังเช่น Zimmerman (1983, cited in Lachbach, 1989, p. 432) ซึ่งได้ทดสอบความสัมพันธ์ระหว่าง ความไม่เป็นธรรมทางสังคมกับ ความขัดแย้งและรุนแรงทางการเมือง โดยศึกษาขบวนการปฏิวัติจำนวน 43 แห่ง ทั้งในการเปรียบเทียบข้ามประเทศและภายในประเทศ ซึ่งไม่พบ ลักษณะความสัมพันธ์อย่างมีนัยทางสถิติและไม่ได้ข้อสรุปเชิงกฎเกณฑ์ที่ แน่นนอน โดยเห็นว่าเป็นเพราะการกระจายหรือกระจุกตัวของที่ดิน ความเป็น เจ้าที่ดิน รายได้ หรือความมั่งคั่งมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงแบบค่อย ๆ เลื่อนไหลเหมือนธารน้ำแข็ง ในขณะที่ระดับของความรุนแรงทางการเมือง ผันแปรอย่างรวดเร็วในปี เดือน หรือสัปดาห์ ผลการศึกษาจึงพบความขัดแย้ง ในข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เกิดจากการทดสอบโมเดลหลายทิศทาง จน Zimmerman กล่าวเป็นนัยว่า ทฤษฎีนี้ใช้อธิบายไม่ได้ (Lachbach, 1989, p. 432) นอกจากนี้ ในการศึกษาอาจมีตัวแปรแทรกซ้อน เช่น ในสังคมที่มีความไม่เป็น ธรรมอาจมีเสถียรภาพที่เกิดจากการควบคุมทางสังคมด้วยการปราบปรามของ

รัฐทหารก็ได้ หรือในสังคมที่เป็นประชาธิปไตย ไม่มีช่องว่างทางเศรษฐกิจมากนัก อาจเป็นสังคมที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมือง การกระทำกรรมาชนล้มล้างลักษณะต่าง ๆ ที่มากกว่าสังคมที่มีความไม่เท่าเทียมกันได้ เพราะในสังคมที่เป็นประชาธิปไตยจะไม่มีทางที่จะเป็นประชาธิปไตยอย่างพอเพียง ในแง่นี้จะมีลักษณะความไม่เป็นประชาธิปไตยเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบ สถานการณ์ที่เป็นอยู่

ประการที่สอง ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจมักจะทำให้เกิดความแตกต่างหรือรอยแยกทางสังคม ระหว่างชนชั้น ศาสนา ภูมิภาค และระหว่างภาษา เชื้อชาติ และกลุ่มคนในชุมชนต่าง ๆ ดังนั้น การวิเคราะห์จึงต้องสนใจความแตกต่าง/รอยแยกทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ-ความขัดแย้งทางสังคมมักนำมาสู่หรือยกระดับมาสู่ความขัดแย้งทางการเมือง

ประการที่สาม ประเด็นความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจเกี่ยวพันไปถึงฉากของความขัดแย้งในภาพใหญ่ ดังเช่นความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ ในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 19 และ 20 คือ ชาตินิยม เสรีนิยม และสังคมนิยม ซึ่งทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดขบวนการปฏิวัติที่มีฐานอยู่บนความขัดแย้งทางอุดมการณ์ดังกล่าว

ปัญหาของแนวทฤษฎีวิเคราะห์เช่นนี้ถูกวิจารณ์คล้ายคลึงกับทฤษฎีการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบ (ซึ่งจะกล่าวต่อไป) กล่าวคือ ประการแรก การทดสอบความสัมพันธ์ของเงื่อนไข ปัจจัยดังกล่าวยากที่จะอธิบายได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ ระดับของความไม่เป็นธรรมทางสังคมเกิดขึ้นในทุกสังคม แต่ในสภาพความเป็นจริงมีเพียงสังคมจำนวนน้อยนิดเท่านั้นหรือไม่ใช่ทุกสังคมที่เกิดความรุนแรงทางการเมือง ดังนั้น คำถามคือ อะไรกันแน่ที่นำมาสู่ความขัดแย้งทางการเมือง ในทัศนะของทฤษฎีการระดมทรัพยากรจึงเห็นว่าปัจจัยเชิงโครงสร้าง ความเดือดร้อน ความไม่เท่าเทียมกันเป็นเพียงเงื่อนไขจำเป็น แต่ยังไม่จำเป็นต้องหาเงื่อนไขเพียงพอในการอธิบายการลุกขึ้นสู้ของชาวนา

อีกทฤษฎีหนึ่ง คือ ทฤษฎีการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบ (Relative Deprivation Theory) ทฤษฎีนี้มีฐานการวิเคราะห์อยู่ที่ปัจเจกบุคคลและพยายามหาปัจจัยในการอธิบายว่าอะไรทำให้ปัจเจกบุคคลตัดสินใจเข้าร่วมการ

ปฏิวัติหรือลุกขึ้นสู้ งานสำคัญคือ Ted Robert Gurr เรื่อง “Why Men Rebel” (1970) เขาศึกษาความรุนแรงทางการเมืองด้วยการวางสมมติฐานในการวิเคราะห์บนความสัมพันธ์เชิงเหตุผลที่ว่า การลิดรอนเชิงเปรียบเทียบเป็นที่มาของความไม่พึงพอใจ ความขัดข้องใจ การคุกคาม และการแสดงออกที่ก้าวร้าวรุนแรง โดยเน้นปัจจัยด้านอัตวิสัยของปัจเจกบุคคลว่า เหตุใดผู้คนจึงระบุสภาวะการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบ และนำไปสู่การกระทำรวมหมู่ที่มีลักษณะรุนแรงทางการเมือง เช่น การปฏิวัติ การจลาจล ฯลฯ ทฤษฎีการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบไม่ได้มีฐานการอธิบายการลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบทฤษฎีฝูงชน แต่ก็มีฐานในการอธิบายที่ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก กล่าวคือ ทั้งสองต่างเน้นวิเคราะห์เงื่อนไขด้านอัตวิสัยและอารมณ์ความรู้สึกของปัจเจกบุคคล และแสดงนัยว่าการตัดสินใจกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไร้เหตุผล งานของ Gurr จึงสอนัยของการตัดสินใจคุณค่าว่า พฤติกรรมรวมหมู่เท่ากับ ความรุนแรงทางการเมือง หรือมีนัยการมองว่า พฤติกรรมรวมหมู่เป็นกระบวนการที่ไร้เหตุผล อันตราย สุดขีด และคุกคามต่อระเบียบของสังคม ซึ่งก็ไม่น่าแปลกใจ เพราะงานของ Gurr เกิดขึ้นในยุคสมัยของสงครามเย็น ที่มีเหตุการณ์การปฏิวัติเกิดขึ้นในประเทศโลกที่สาม และสหรัฐอเมริกาต้องการวิธีคิดซึ่งตอบได้กับเหตุการณ์ลุกฮือของผู้คนในประเทศเหล่านั้น และดูเหมือนงานของ Gurr ก็ได้ทำหน้าที่เช่นนั้นได้ดี (ดีกว่านักวิเคราะห์ทางการเมืองในหน่วยงานความมั่นคงของสหรัฐอเมริกาที่มองว่า การลุกขึ้นสู้ของชาวนาถูกวิเคราะห์เพียงว่า ชาวนาเป็นเสมือนเปี้ยตัวหนึ่งที่มีองค์กรนำการปฏิวัติ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัสเซียและจีนในด้านการฝึกอาวุธ การเงินและทรัพยากร การเคลื่อนไหวต่าง ๆ การปฏิวัติเป็นผลมาจากประเทศเหล่านั้นติดเชื้อโรคคอมมิวนิสต์) แต่ Gurr ได้สร้างตรรกะใหม่ในการอธิบายว่าความรุนแรงทางการเมืองเกิดจากพลวัตของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วและกระทบต่อปัจเจกบุคคล

งานของ Gurr ยังถูกตั้งข้อสังเกตว่า เป็นการมุ่งอธิบายเพียงมิติความรุนแรงทางการเมืองที่ต่อต้าน ล้มล้างรัฐบาล แต่ไม่ให้ความสนใจกับปฏิบัติการหรือบทบาทของฝ่ายรัฐที่สร้างความรุนแรงเช่นกัน จึงถูกตั้งคำถามว่า เป็นกรอบการวิเคราะห์ที่มีอคติไปในทิศทางที่มุ่งสร้างเสถียรภาพทางการเมืองจาก

แ่งมุมของฝ่ายรัฐหรือผู้มีอำนาจทางการเมือง โดยที่กักเอาว่า สถานการณ์ซึ่งปราศจากความขัดแย้งทางการเมืองเป็นสภาวะปกติ แต่พฤติกรรมในการแสดงออกซึ่งความไม่พอใจของผู้คนมีลักษณะผิดปกติและไม่มีวาทกรรมเป็นทัศนของการอธิบายแบบชนชั้นนำที่มุ่งเสนอการรักษาสภาพเดิมของสังคม

งานของ Lichbach (1989, p. 456) ได้ช่วยขยายความให้เห็นจุดหลักของการวิเคราะห์ของแนวทางแบบทฤษฎีการรูดรอนเชิงเปรียบเทียบ ว่าหัวใจหลักอยู่ที่การศึกษาพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลในฐานะของ “ตัวกระทำที่ถูกถูกลิดรอน (Deprived Actor)” ซึ่งเน้นการวิเคราะห์เรื่องปัจจัยดึงดูด-ความต้องการ (Demand-Pull Factors) ของผู้คน เช่น จิตใจและอารมณ์ความรู้สึก (Hearts and Minds) ความเดือดร้อน (Grievance) ผลประโยชน์หรือความพึงพอใจ ทัศนคติ ความเห็นอกเห็นใจ โดยเสนอให้พิจารณากระบวนการด้านจิตวิทยา ทั้งด้านอารมณ์ความรู้สึกที่เข้ามามีความสัมพันธ์และทำให้ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจผันแปรมาสู่ความริ้วฉานทางการเมือง ตัวแบบนี้เสนอให้พิจารณากระบวนการด้านจิตวิทยาในระดับจุลภาคเอาไว้หลายอย่างผ่านความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ ที่จะมีอิทธิพลต่อการลุกขึ้นมาก่อความวุ่นวายของผู้คนผ่านความรู้สึกถูกลิดรอนเชิงเปรียบเทียบ เช่น ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ผู้คนได้รับเปรียบเทียบกับความรู้สึกว่าตนควรจะได้รับสูงสุด ความเท่าเทียมกันและความเป็นธรรมของการกระจาย เช่น การสร้างความสะดวกด้านปัจจัยนำเข้าและด้านผลลัพธ์ของระบบการเมือง ความขัดข้องใจที่เกิดจากการเปรียบเทียบสิ่งที่ต้องการกับสิ่งที่ได้รับ (Want-Get Frustration) ความริ้วฉานและความรู้สึกว่าสังคมไม่มีความยุติธรรม ความรู้สึกต่อรัฐบาลที่ไม่ชอบธรรมและความรู้สึกแปลกแยก ความไม่พอใจต่อนโยบายรัฐบาลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ความรู้สึกว่าตนเองไม่ได้รับการตอบสนองในฐานะส่วนหนึ่งของระบบการเมือง ความรู้สึกแบบถอนรากถอนโคนที่เห็นว่าการกลุ่มคนที่กำลังต่อต้านระบบ เช่น การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ หรือขบวนการทางการเมืองใดๆ ก็ตาม จะนำมาซึ่งการสร้างความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

ข้อวิจารณ์สำคัญต่อทฤษฎีการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบก็คือ ประการแรกแม้ว่าประชาชนจะมีความขัดข้องใจก็ไม่ได้มีความจำเป็นที่พวกเขาจะต้องหยิบปืนมาสู้กับรัฐ ซึ่งมีกองกำลัง และทรัพยากรที่มากกว่า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ แม้ว่าปัจเจกบุคคลซึ่งมีความขัดข้องใจ แต่การบาดเจ็บล้มตายเป็นเพียงทางเลือกหนึ่งในหลาย ๆ หนทางที่มีอยู่ ในการที่ปัจเจกบุคคลจะเลือกกระทำการ ประการที่สอง ทฤษฎีการลิดรอน เิงเปรียบเทียบล้มเหลวในการอธิบายว่าอะไรคือ กลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ซึ่งปัจเจกบุคคลเปรียบเทียบความคาดหวังของตน รวมทั้งการอธิบายกลไกที่จะทำหน้าที่ในการรวบรวมสภาวะการณ์ทางจิตวิทยาระดับปัจเจกบุคคลไปสู่การกระทำรวมหมู่ว่าคืออะไร

ดังนั้น ทั้งทฤษฎีการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบ และตัวแบบความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ-ความไม่มีเสถียรภาพ” พยายามค้นหาเงื่อนไขปัจจัยในการอธิบายว่าเหตุใดปัจเจกบุคคลจึงเข้าร่วมการกระทำรวมหมู่ในทุก ๆ รูปแบบ และเป็นการสร้างโมเดลทั่วไป (Generalization) อย่างไรก็ดี ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ก็พบว่า ไม่ได้เป็นไปตามข้อสรุปทั่วไปดังกล่าว เช่น ในยุคเศรษฐกิจตกต่ำชานานใหญ่ในสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษ 1930 ซึ่งนำมาสู่ความแตกต่างของผู้คนด้านรายได้ ปัญหาความยากจน ความไม่ยุติธรรมในการเข้าถึงความมั่งคั่งของสังคม การเป็นเจ้าของที่ดิน ฯลฯ ซึ่งน่าจะเป็นสถานการณ์ที่สูงงอมพอกที่จะทำให้เกิดการปฏิวัติ แต่กลับไม่เกิดการปฏิวัติขึ้น ทั้ง ๆ ที่ผลพวงของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในช่วงยุคเศรษฐกิจตกต่ำชานานใหญ่ทำให้ช่องว่างระหว่างความคาดหวังของผู้คนกับสิ่งที่ได้รับจริงห่างกันอย่างมาก ทำนองเดียวกับในประเทศโลกที่สามที่มีปัญหาความยากจน ความไม่ยุติธรรมทางสังคมมากมาย แต่มีเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้นที่เกิดการปฏิวัติ และก็ไม่มีจำเป็นต้องเกิดในประเทศที่ยากจนที่สุดด้วย เพราะเราจะเห็นได้ว่าการปฏิวัติการขึ้นในประเทศจีนและเวียดนาม แต่ไม่เกิดขึ้นในประเทศอินเดียหรืออินโดนีเซีย ฯลฯ ซึ่งข้อวิจารณ์สำคัญจากทัศนะของนักทฤษฎีการระดมทรัพยากร เห็นว่า สมมติฐานเบื้องต้นที่ว่าผู้คนมีพฤติกรรมภกภฏหรือก้าวร้าว เพราะเชื่อว่าความคาดหวังของตนจะได้รับจากระบบการเมืองอย่างสมบูรณ์

แบบ หรือความรู้สึกถูกกลืนรอนเชิงเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่ได้รับจริง ไม่น่าจะอธิบายพฤติกรรมของผู้คนที่ลุกขึ้นมาปกป้องได้

งานของ E.P. Thomson และ Scott ในเรื่อง “เศรษฐกิจศีลธรรม” (Moral Economy) ที่เสนอว่า การศึกษาและการอธิบายจุดกำเนิดของความคาดหวังเหล่านี้ ต้องเข้าไปถึงส่วนที่สำคัญของสาเหตุของความขัดแย้ง นั่นคือ บรรทัดฐานทางสังคม กระบวนการเปรียบเทียบทางสังคม (Social Comparison Process) ศีลธรรม ประวัติศาสตร์ และอุดมการณ์ ดังปรากฏในงานของ Scott ที่พบว่าในสังคมชาวนานั่น บรรทัดฐานของการแลกเปลี่ยน (Norms of Reciprocity) สิทธิในการยังชีพ (The Right to Sustenance) ว่าก่อรูปมาอย่างไร เป็นการเสนอให้ค้นหามาตรฐานของความเป็นธรรมและความยุติธรรม ซึ่งมีผลต่อปฏิสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อความคาดหวังของผู้คนที่คาดหวังว่าจะได้รับการตอบสนองทางเศรษฐกิจ

สมมติฐานสำคัญในการอธิบายที่มากเกี่ยวข้องกับความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจก็คือ เมื่อความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น เช่น ผู้คนได้รับค่าจ้างและรายได้น้อยกว่าผู้อื่น ผลที่ตามมาก็คือ ความรู้สึกถูกลืนรอนเชิงเปรียบเทียบจึงเพิ่มขึ้นด้วย ทำให้ผู้คนโกรธ ความขัดข้องใจ จนในที่สุดออกมาท้วงติง ตัวแบบนี้จึงมองว่า คนที่จนกว่า มีรายได้น้อยกว่า ถูกเอารัดเอาเปรียบมากกว่า ฯลฯ มีโอกาสที่จะลุกขึ้นมาก่อความวุ่นวายมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ แต่โดยข้อเท็จจริงที่ปรากฏมักไม่เป็นไปเช่นนั้น

แนวทางที่สาม การศึกษาตัวแบบการคำนวณผลได้ผลเสีย (Rational Choice Model) ตัวแบบนี้ได้วิจารณ์งาน “ชาวนาศึกษา” ในช่วงราวทศวรรษของ Eric Wolf, Migdal, Paige, Scott ฯลฯ ซึ่งงานเหล่านี้มีจุดร่วมของการตอบคำถามการลุกขึ้นสู้ของชาวนา ด้วยการอธิบายผ่านรากเหง้าปัญหาที่นำมาสู่การเข้าร่วมปฏิวัติผ่านลัทธิจักรวรรดินิยม และการแผ่ขยายของลัทธิทุนนิยมโลก กล่าวคือ การหากลไกที่มีลักษณะเฉพาะในการอธิบายให้เห็นว่า การต่อสู้ของชาวนาคือ การกบฏหรือต่อต้านต่อระบบตลาดสมัยใหม่ที่สร้างไม่ความมั่นคงต่อสังคมชาวนา การลุกฮือของคนในชนบทเป็นปฏิริยาที่รุนแรงเพื่อต่อต้านกระบวนการทำให้เป็นการค้าของภาคเกษตรกรรม ที่เป็นเหตุให้เกิดความแตกสลายของระบบสังคมที่ กลมเกลียวเหนียวแน่นและมั่นคง

นั่นคือ การรุกรานของลัทธิทุนนิยมและลัทธิจักรวรรดินิยมเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชาวนาปฏิวัติ งานที่วิจารณ์แนวการศึกษาดังกล่าวมานี้ก็คือ นักทฤษฎีวิเคราะห์แนวการคำนวณผลได้ผลเสีย ที่มีฐานคิดสำคัญมาจากงานของ Mancur Olson ซึ่งเป็นการเสนอตัวแบบ/กรอบการวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคล (Micro-Perspective) และมีข้อโต้แย้งว่า ระบบตลาดไม่ได้นำมาสู่ความขัดข้องใจของชาวนา และความขัดข้องใจของชาวนาไม่ได้เป็นทั้งปัจจัยที่จำเป็นและเพียงพอในการตัดสินใจเข้าร่วมปฏิวัติของชาวนา และ Sammual Popkin (1979) ในงานเขียนเรื่อง “The rational peasant : the political economy of rural society in Vietnam” ได้เป็นผู้ที่พัฒนาตรรกะของ Olson มาประยุกต์ใช้อย่างชัดเจนที่สุด

อีกด้านหนึ่งก็คือ แนวการคำนวณผลได้ผลเสียได้วิจารณ์ทฤษฎีการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบที่มีสมมติฐานสำคัญในการวิเคราะห์บนทฤษฎีจิตวิทยา สังคมและมองการกระทำกรรวมหมู่ของผู้คนรวมทั้งชาวนา ในลักษณะที่ไร้เหตุไร้ผล และมีจุดในการวิเคราะห์ที่แตกต่างกันอีกหลายประการ เช่น ในขณะที่ทฤษฎีการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบมองว่า ผู้คนจะทำให้มีสูงสุด (Maximize) โดยเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตนเองกับผู้อื่น มากกว่าการทำให้มีสูงสุดโดยการเลือกแสดงพฤติกรรม (โดยเฉพาะการลุกขึ้นสู้ หรือการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมือง) ด้วยการเห็นว่า ตนเองจะได้รับประโยชน์แค่ไหน อย่างไร ไม่ได้เป็นการพิจารณาจากสิ่งที่ตนเองจะได้รับ แต่เป็นการพิจารณาโดยเปรียบเทียบกับคนอื่น ความคาดหวังจึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ไม่ใช่สัมบูรณ์ ซึ่งเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับตัวแบบการคำนวณผลได้ผลเสีย (Rational Choice Model) ที่มองการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลในฐานะตัวกระทำกรแบบคำนวณผลได้ผลเสีย (Rational Actor)

สมมติฐานเบื้องต้นของแนวศึกษาตัวแบบการคำนวณผลได้ผลเสียก็คือ ในด้านเป้าหมายของผู้คนที่เข้าร่วมในความขัดแย้ง ตัวแบบนี้มองว่า ความต้องการและความพึงพอใจจะเป็นผลลัพธ์จากการเข้าร่วมเคลื่อนไหวไม่ได้มาจากการเปรียบเทียบกับผู้อื่น (Other-Regarding) แต่การพิจารณาของตนเอง (Self-Regarding) การเข้าร่วมกิจกรรมการเคลื่อนไหวก็โดยความคาดหวังว่าจะได้รับผลพวงจากกิจกรรมดังกล่าว และมีลักษณะของการคำนวณผลได้

ผลเสียหรือความคุ้มค่า (Cost-Benefit Calculus) ดังการวิเคราะห์พฤติกรรม ชาวนาเวียดยานามของ Popkin เขาวิจารณ์ “เศรษฐกรรม” ว่ามองระบบอุปถัมภ์-ลูกน้อง การถือครองที่ดินแบบชุมชน ความเสี่ยงร่วมกันหรือการมีทุกข์-สุขร่วมกัน และการมีสถาบันทางสังคมซึ่งเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน รวมทั้งสถาบันหลักอื่น ๆ ของชาวนาเป็นแบบโรแมนติคมากเกินไปและเป็นความเข้าใจผิด ชาวนาไม่ได้เป็นผู้รังเกียจเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการผลิต ดังการกล่าวอ้างของ “เศรษฐกรรม” ในทางตรงกันข้าม ชาวนากลับเต็มใจที่จะปรับตัวเข้ากับบริบทที่เหมาะสมและแรงกระตุ้นโดยการตัดสินใจไปตามการคำนวณผลได้-ผลเสีย รวมทั้งหลักการหรือตรรกะของการลงทุน ที่กำหนดกระบวนการตัดสินใจของชาวนาในฐานะที่เป็นตัวแสดงทางการเมือง

หลักการคำนวณผลได้ผลเสียดังกล่าวนี้สื่อให้เห็นถึงพฤติกรรมในการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะและการกระทำส่วนบุคคล ไม่ใช่อยู่ที่การยึดสถาบันที่ลงรากปักฐานมายาวนาน การกระทำทางสังคม ไม่ได้ถูกกำหนดมาจากกลุ่มหรือชนบประเพณี ระบบคุณค่าที่มาจากสถาบันที่ลงหลักปักฐานอยู่ในสังคม ชุมชน แต่เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลและสิ่งที่บุคคล เห็นว่าจะได้รับต่างหาก กล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์ดังกล่าวนี้จึงกลับมาอยู่ที่หน่วยการวิเคราะห์แบบปัจเจกบุคคล หรือครัวเรือน ให้ความสนใจพฤติกรรม การเมือง/การลุกขึ้นสู้/ไม่สู้ เหมือนกับการลงทุนของปัจเจกบุคคลหรือครัวเรือน ที่กำหนดการตอบโต้ของชาวนาที่มีต่อระบบตลาด ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อโอกาสที่จะนำมาสู่ศักยภาพหรือประโยชน์แห่งตน เขาได้ศึกษาภาคสนามในเวียดยานามช่วงก่อนอาณานิคมและหลังสงครามการปฏิวัติโดยประชาชน พบว่าในชุมชนหมู่บ้านแบบปิดช่วงก่อนอาณานิคมในเวียดยานาม สถาบันดั้งเดิมและความเป็นชุมชนที่มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันนั้นล้มเหลว หรือไม่ได้มีความสามารถที่จะปกป้องผู้คนในหมู่บ้านจากการทุจริตของชนชั้นนำในชุมชนและการรุกรานเข้ามาของอำนาจรัฐในรูปแบบที่หลากหลาย และพบว่า ผู้ผลิตในสังคมก่อนอาณานิคมก็ไม่ได้มุ่งแต่ผลิตเพื่อพอกอยู่พอกิน หรือการผลิตเพื่อการพึ่งตนเอง แต่เป็นการตัดสินใจเลือกลงทุนอย่างชาญฉลาดที่จะปรับปรุงการผลิตเพื่อพัฒนาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในครัวเรือนของตน Popkin อธิบายการเข้าร่วมการปฏิวัติ การลุกขึ้นสู้ด้วยการคำนวณผลได้ผลเสีย และ

การให้บทบาทต่อองค์กรนำ เช่น พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม โบสถ์ ฯลฯ ที่ทำให้เกิดแรงดึงดูดหรือความสนใจเพื่อหาหนทางซึ่งเป็นทางเลือกทางการเมืองแบบถอนรากถอนโคน รวมทั้งบทบาทของนักกิจกรรมในท้องถิ่น และองค์กรการเคลื่อนไหวต่างๆ ที่ทำให้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกทางการเมือง ทำให้ชาวนามีการตัดสินใจเชิงทางเลือกอย่างมีนัยสำคัญต่อการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหว การลุกขึ้นสู้จึงเป็นการแสวงหาสังคมทางเลือกที่ดีกว่า ไม่ใช่เป็นการอำรงรักษาสภาพสังคมดั้งเดิมหรือระบบคุณค่าแบบเก่าเอาไว้ (นี่เป็นการวิเคราะห์ที่นักทฤษฎีการระดมทรัพยากรได้ขยายความขึ้นภายหลัง)

ในแง่ของการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความไม่เป็นที่ธรรมทางเศรษฐกิจ (ความยากจน) กับการกระทำการรวมหมู่ เข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมือง การกบฏของชาวนา ฯลฯ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดจากกิจกรรมการเข้าร่วม เช่น ค่าจ้างแรงงาน รายได้สูงขึ้น ฯลฯ ในแง่การอธิบายผ่านความยากจนเชิงสัมพัทธ์ที่เกิดขึ้น ตัวแบบนี้จึงไม่ได้มีสมมติฐานว่า หากเกิดความยากจนเชิงสัมพัทธ์ขึ้นจะนำไปสู่การลุกขึ้นมาเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมือง เพราะตรรกะความยากจนเชิงเปรียบเทียบเป็นสมมติฐานเชิงจิตวิทยา หรือแม้แต่ตรรกะว่า หากความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจที่วัดจากความยากจนแบบสัมบูรณ์เพิ่มขึ้นจะส่งผลให้ผู้คนลุกขึ้นมาเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบอัตโนมัติ กล่าวคือ แม้จะมีปัญหาความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้น การเพิ่มขึ้นของความยากจนแบบสัมบูรณ์ ผู้คนก็อาจตัดสินใจเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือไม่ก็เป็นได้ทั้งสองแนวทาง เพราะปัญหาสำคัญที่หยิบยกขึ้นมาพิจารณาโดย Olson ก็คือ ทำอย่างไรจึงจะสามารถรับประโยชน์ฟรีโดยไม่ลงทุน (Free Rider)

จุดอ่อนสำคัญของตัวแบบการคำนวณผลได้ผลเสียของปัจเจกบุคคลก็คือ ปัญหาเรื่องการรับประโยชน์ฟรีโดยไม่ลงทุน ซึ่ง Olson หยิบยกขึ้นมาพิจารณา การอธิบายในแนวทางนี้มองว่า ปัจเจกบุคคลจะไม่เข้าร่วมการกระทำการรวมหมู่ไม่ว่ารูปแบบใด ทั้งการใช้ความรุนแรงและสันติวิธี เช่น การเข้าร่วมขบวนการปฏิวัติ เพราะผลสำเร็จที่เกิดจากการกระทำการรวมหมู่มีลักษณะ “สินค้าสาธารณะ” (Public Goods) ที่ทุกคนสามารถรับประโยชน์จากผลสำเร็จที่เกิดขึ้น ปัจเจกบุคคลที่ไม่ได้เข้าร่วมก็สามารถเข้ารับประโยชน์ได้เท่า ๆ กัน

ทั้งสิ้น ตรรกะดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติและการกระทำรวมหมู่ใด ๆ ไม่มีทางเกิดขึ้นได้ แต่ในสภาพความเป็นจริงเรากลับพบว่ามีการปฏิบัติและการกระทำกรรวมหมู่รูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้น แม้จะไม่มากมายนักเมื่อเปรียบเทียบกับปัญหาเชิงโครงสร้างก็ตาม

Olson จึงเสนอทางออกในการอธิบายในเรื่อง “เหตุกระตุ้นส่วนปัจเจกบุคคล” (Selective Incentive) ซึ่งนักทฤษฎีการระดมทรัพยากร ได้พัฒนาการอธิบายโดยเน้นไปยังบทบาทขององค์กรการเคลื่อนไหว มองว่าการระดมปัจเจกบุคคลเข้าร่วมการกระทำกรรวมหมู่จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อองค์กรการเคลื่อนไหวสามารถสร้างแรงกระตุ้นส่วนบุคคล และมองว่าเป็นสิ่งสำคัญในยุทธวิธีการระดมมวลชนของขบวนการทางสังคม อย่างไรก็ตาม การอธิบายด้วยเหตุกระตุ้นส่วนปัจเจกบุคคล ก็ถูกตั้งคำถามและวิพากษ์วิจารณ์ว่า เป็นการลดทอนขบวนการปฏิวัติลงมาเหลือเพียงเกมของการจัดหาผลประโยชน์และความสนุกสนานให้แก่ปัจเจกบุคคลเพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้คนเข้าร่วมเท่านั้น นักทฤษฎีการระดมทรัพยากรจึงพัฒนาการอธิบายผ่านประเด็นเรื่ององค์กรการเคลื่อนไหว หรือแนวทางการวิเคราะห์องค์กรทางการเมืองตามการจัดประเภทของ Tuong Vu (2006) ซึ่งจะกล่าวในแนวทางการวิเคราะห์ต่อไป

แนวทางที่ดี การศึกษาในมิติองค์กรทางการเมือง (Political Organization Analysis) ในทัศนะของ Tuong Vu (2006) แนวการศึกษานี้ให้ความสนใจศึกษารณีศึกษาต่างๆ เกี่ยวกับองค์กรนำการปฏิวัติ (Revolution Organization) หรือในภาษาของทฤษฎีการระดมทรัพยากร เรียกว่า องค์กรการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม (Social Movement Organization) (ดูรายละเอียดในประกาศ ปันตบแต่ง, 2552, บทที่ 2) จุดหลักในการวิเคราะห์คือ การอธิบายให้เห็นว่า ทำไมองค์กรการนำการปฏิวัติที่มีลักษณะการเคลื่อนไหวแบบถอนรากถอนโคนจึงสามารถพัฒนา เติบโตเข้มแข็ง และมีศักยภาพในการทำทาย ต่อกรกับรัฐบาลที่มีอำนาจทางการเมือง และสามารถที่จะระดมมวลชนเข้าร่วมขบวนการปฏิวัติโดยเฉพาะชาวนาได้อย่างกว้างขวาง ดังปรากฏในงานชานาศึกษาต่าง ๆ ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา

แนวการศึกษามิตินี้ไม่ได้ปฏิเสธแนวการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบที่มีจุดเน้นในการวิเคราะห์สาเหตุเชิงโครงสร้างมหภาค หรือเงื่อนไข

เชิงโครงสร้าง ที่มีผลต่อการเกิดการปฏิวัติ การลุกขึ้นสู้ของชาวนา ฯลฯ รวมทั้งตัวแบบความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ-ความไม่มีเสถียรภาพ ที่สนใจในการศึกษาความไม่เป็นธรรมทางสังคม ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย หรือวิกฤตการณ์ทางสังคม-เศรษฐกิจที่ฝังลึก (Deep Socio-Economic Crisis) เพื่อนำมาใช้เป็นปัจจัย เจือปนไขเหตุระดับมหภาคในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ที่เกิดขึ้น เช่น การปฏิวัติสังคม การจลาจล ฯลฯ แต่จุดเน้นหลักของการวิเคราะห์ให้ความสำคัญในการพิจารณาการสะสมของกระบวนการระดม และกิจกรรมการเคลื่อนไหวของชาวนาในมิติจุลภาคซึ่งส่งผลนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่กว้างขวางหรือขนานใหญ่

อีกด้านหนึ่งเป็นการวิจารณ์จุดอ่อนของแนวการวิเคราะห์แบบการคำนวณผลได้ผลเสีย ที่มองว่า การตัดสินใจของปัจเจกบุคคลแบบคำนวณผลได้ผลเสีย รวมทั้งปัญหาเรื่องการรับประโยชน์โดยไม่ลงทุน ปัญหาการวิเคราะห์การตัดสินใจของปัจเจกบุคคลโดยไม่พิจารณาถึงผู้คนในฐานะที่อยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้น การวิเคราะห์เช่นนี้จึงมีลักษณะสนใจในระดับที่อยู่ระหว่างโครงสร้างเชิงมหภาคกับระดับจุลภาคซึ่งเป็นการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล หรือเป็นการวิเคราะห์กระบวนการทำงานในมิติขององค์กรระดับกลาง (Meso-Level Organizational Process) เช่น กระบวนการระดมมวลชน การสร้างเครือข่ายพันธมิตรฯ กระบวนการเรียนรู้ภายในขบวนการเคลื่อนไหว ฯลฯ

แนวการศึกษาในมิติองค์กรทางการเมืองจึงตอบคำถามที่ว่าปัจเจกบุคคลมักจะไม่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือการกระทำกรรวมหมู่ในรูปแบบใดก็ตาม เพราะการเข้าร่วมมีต้นทุนที่แต่ละคนต้องจ่าย ในขณะที่ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากความสำเร็จจากการเคลื่อนไหวร่วมกันก็ไม่มี ความชัดเจนที่จะได้รับ การเคลื่อนไหวไม่รู้จะชนะหรือเปล่า อีกประการหนึ่งคือ แม้การต่อสู้บรรลุเป้าหมายแต่คนเราก็กังไม่เข้าร่วมอยู่ดี เพราะผลประโยชน์ที่ได้มานั้นมีลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะหรือบริการสาธารณะ ที่หากคนอื่นได้รับตนเองก็ได้รับเหมือนกัน นักทฤษฎีการระดมทรัพยากรทางออกในการอธิบาย โดยการให้ความสำคัญในการวิเคราะห์บทบาทขององค์กรการเคลื่อนไหว หรือองค์กรการเมืองในการจัดการกับปัญหาดังกล่าว ดังเช่น งาน

Mc Adams (1982) ได้ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ในสังคมไม่ได้อยู่แบบปัจเจกบุคคลที่ ล่องลอยโดยไม่เชื่อมโยงกับผู้อื่นเลย แต่ปัจเจกบุคคลผูกติด ยึดโยงอยู่กับ โครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นสมาชิกครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ประเด็นก็คือ เครือข่ายทางสังคมและองค์กรในชุมชนสามารถที่จะจัดการกับ แรงกระตุ้นทางสังคมที่จะชักนำให้สมาชิกเห็นประโยชน์ในการเข้ามาร่วม กระทำการรวมหมู่ ปัจเจกบุคคลจะคาดการณ์โดยการคำนวณว่า หากเขา ไม่กระทำการเข้าร่วมเหมือนกับสหายอื่น ๆ จะเกิดผลเสียต่อส่วนรวมอย่างไร และส่งผลเสียมาถึงตนเองอย่างไร ดังนั้น ผู้กระทำการที่คำนวณผลได้ผลเสีย ก็จะถูกชักจูงให้เห็นประโยชน์ที่จะได้รับในการเข้าร่วม แม้จะไม่มีแรงกระตุ้น ส่วนปัจเจกบุคคลก็ตาม นอกจากนี้ การควบคุมทางสังคมในการระดมระดับ ชุมชนก็เกิดขึ้นได้ไม่ยาก เพราะมีเครือข่ายทางสังคมและสถาบันทางสังคม/ ชุมชนที่ดำรงอยู่

McCarthy and Zald (1997) เสนอให้เห็นถึงความสำคัญและบทบาท ของผู้ประกอบการทางการเมืองแบบวิชาชีพ (Professional Social Movement Entrepreneur) ในขบวนการทางสังคมที่เข้ามามีบทบาทในขบวนการทาง สังคมตะวันตก ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคนไม่มากและทำหน้าที่ประจำในการ ค้นคว้าข้อมูล ผลิตประเด็นทางสาธารณะเพื่อเคลื่อนไหว และแสวงหาการ สนับสนุนจากผู้เข้าร่วม ในประเด็นนี้ ภาพสำคัญก็คือ การเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นบทบาทของผู้ประกอบการทางการเมืองที่มีทักษะ ความชำนาญบางอย่าง อยู่ในองค์กรวิชาชีพที่เป็นทางการ ได้รับผลประโยชน์ในฐานะงานอาชีพ และ ได้รับตำแหน่งบางอย่างจากผลสำเร็จของขบวนการทางสังคม ซึ่งเป็นที่สังเกต ว่า ขบวนการทางสังคมของไทยปัจจุบันมีลักษณะแนวโน้มไปในทิศทาง ดังกล่าว เช่น ผู้นำการเคลื่อนไหวเข้าไปเป็นรัฐมนตรี นักการเมืองท้องถิ่น ลงรับสมัคร ส.ส. ฯลฯ ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่ก่อให้เกิดผู้ประกอบการทาง การเมืองดังกล่าว และนำมาสู่ปัญหาการเข้าร่วมของมวลชนในวงกว้าง-ผู้วิจัย

งานศึกษาขบวนการชาวนาโดยตรง ของ Mason ได้ให้น้ำหนักบทบาท ขององค์กรรากหญ้าและสถาบันชุมชนในกระบวนการระดมชาวนาและ การปฏิบัติในโลกที่สาม ที่ผ่านมา มากกว่าบทบาทของผู้ประกอบการทาง การเมือง เพราะมองว่า ผู้คนเหล่านี้ไม่ค่อยปรากฏในสังคมโลกที่สาม เนื่องจาก

ถูกควบคุมปราบปรามจากรัฐ และไม่มีการจัดการเชิงองค์กรแบบวิชาชีพที่สามารถจัดหาผลประโยชน์ให้แก่ผู้นำเหล่านี้ได้เหมือนในสังคมตะวันตก (Mason , 2004, p. 101) องค์กรรากหญ้าและสถาบันชุมชนในกระบวนการระดม องค์กรเหล่านี้สะสมประสบการณ์การเคลื่อนไหวต่อสู้มายาวนาน ชาวนาผู้ที่จะถูกยึดสถานที่ราชการ ฯลฯ ความสำเร็จในการระดมก็คือ การเข้ามาเชื่อมต่อขององค์กรการเคลื่อนไหวภายนอกกับองค์กรเหล่านี้ การจัด องค์กรให้มีการประสานงาน กระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยน ผู้ประกอบการ ทางการเมืองต้องรู้จักเก็บเกี่ยวและสามารถนำองค์กร/สถาบันเหล่านี้เข้าไปอยู่ใน โครงสร้างการระดมมวลชน (Mobilization Structure) องค์กรจัดตั้งที่ เข้มแข็งและลงหลักปักฐานอย่างดีหรือเครือข่ายขององค์กรเหล่านี้จะนำมาสู่ โครงสร้างการระดมที่มีประสิทธิภาพ เพราะว่าจะสามารถดึงเอาความเชื่อร่วม และโลกทัศน์ซึ่งสามารถจูงใจและให้ความชอบธรรมแก่กิจกรรมการเคลื่อนไหว สถาบันหมู่บ้านยังทำหน้าที่ในการตรวจสอบ ติดตามกำกับและลงโทษทาง สังคมผู้ที่โดยสารฟรีไม่จ่ายสตางค์/รับประโยชน์โดยไม่จ่ายต้นทุน ซึ่งสอดคล้อง กับการอธิบายของ Olson ที่เห็นว่าปัญหานี้จะไม่เกิดขึ้นกับกลุ่มขนาดเล็ก เพราะผู้คนที่ใกล้ชิดกันจะปฏิเสธยาก

งานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งคือ Lachbach (1994) ที่เน้นการวิเคราะห์ บทบาทขององค์กรทางการเมืองในการวิเคราะห์ “ขบวนการชาวนาผู้ลุกขึ้นต่อต้าน ชาติจีน” (Dissident Peasant Movement) แต่ยังเห็นว่า ประเด็นเรื่อง เหตุกระตุ้นส่วนบุคคล (Selective Incentive) ยังเป็นประเด็นหัวใจสำคัญ สำหรับการอธิบายว่าเหตุใดชาวนาจึงเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทาง การเมือง ดังนั้น เขาจึงศึกษาบทบาทขององค์กรทางการเมืองผ่านประเด็นเรื่อง เหตุกระตุ้นส่วนบุคคล โดยในการวิเคราะห์ขององค์กรทางการเมืองภายใน ขบวนการชาวนาผู้ลุกขึ้นต่อต้านชาติจีน นั้น Lichback (1994, pp. 402-403) ได้แบ่งลักษณะองค์กรออกเป็น 2 แบบคือ องค์กรจัดตั้งโดยชาวนากันเอง (Self-Organized) ซึ่งตั้งขึ้นโดยชาวนาในชุมชนเพื่อเป็นกระดุกสันหลังในการ เคลื่อนไหวและดูแลกันเอง และองค์กรจัดตั้งโดยคนข้างนอก ตามชนบทประเพณี การวิเคราะห์แบบตัวแบบคำนวณผลได้ผลเสีย องค์กรการเคลื่อนไหวเป็นปัจจัย เพียงพอที่จะช่วยแก้ปัญหา free rider งานเขียนชิ้นนี้ได้ขยายการวิเคราะห์ให้

ละเอียดมากยิ่งขึ้น โดยมองว่า องค์กรทั้งสองแบบจัดตั้งขึ้นมาก็เพื่อที่จะหาเหตุหรือปัจจัยกระตุ้นส่วนบุคคลให้มีประสิทธิภาพ

องค์กรจัดตั้งโดยชาวนากันเอง ทำหน้าที่สำคัญในการลดต้นทุนของเหตุหรือปัจจัยกระตุ้นส่วนบุคคล โดยได้ยกตัวอย่างให้เห็นเทคนิคต่าง ๆ เช่น การสร้างความร่วมมือกันของชาวนาที่ลุกขึ้นมาต่อต้านเพื่อใช้กลยุทธ์ในลักษณะ “การต่อต้านในวิถีชีวิตประจำวัน” เช่น การสร้างข่าวลือ การสมคบกันอย่างปิดลับเพื่อปกปิดความจริงต่อเจ้าหน้าที่รัฐหรือฝ่ายที่ตนกำลังเผชิญหน้า Scott ชี้ให้เห็นว่า เครือข่ายความร่วมมือเหล่านี้จะมีลักษณะไม่เป็นทางการ ไม่เป็นระบบ ไม่มีการวางแผน มีลักษณะการเคลื่อนไหวแบบปิดลับ ลักลอบ แอบซ่อน และดำเนินการเคลื่อนไหวในระดับเล็กๆ เพื่อลดต้นทุนในการระดมผู้ที่เห็นด้วยเข้าร่วม การจัดการในลักษณะเช่นนี้ตอบสนองของความจำเป็นของชาวนาเพราะว่าช่วยทำให้ลดต้นทุนในเรื่องเหตุหรือปัจจัยกระตุ้นส่วนบุคคลลงได้ ทั้งต้นทุนทางเศรษฐกิจและต้นทุนในการที่จะถูกรวบปรามด้วยความรุนแรง ซึ่งจะช่วยอธิบายว่า เหตุใดชาวนาจึงเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มีลักษณะต้องเผชิญหน้าต่อการปราบปรามและเสี่ยงต่อชีวิต/ร่างกายของตนเอง

ส่วนของกรชาวนาที่จัดตั้งโดยคนนอก เป็นองค์กรประกอบการทางการเมือง ซึ่งประกอบด้วยผู้ประกอบการทางการเมือง แกนนำหรือผู้นำการเคลื่อนไหว มีกลไกที่สามารถบังคับหรือวางกฎเกณฑ์บางอย่าง ที่สำคัญก็คือ ความสามารถในการเสนอเหตุหรือปัจจัยกระตุ้นส่วนบุคคลที่จะสามารถเป็นเครื่องชักชวนจูงใจให้ชาวนาตัดสินใจเข้าร่วม ดังนั้น องค์กรจึงมีจุดหมายทั้งในแง่การระดมในลักษณะการควบคุม และการให้รางวัลหรือสิ่งตอบแทนแก่ชาวนาในลักษณะผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล องค์กรการเคลื่อนไหวของชาวนาในลักษณะดังกล่าว ต้องสามารถทำหน้าที่ในสามประการคือ การได้มาซึ่งทรัพยากร การรับสมาชิกใหม่ ๆ และการธำรงรักษาสมาชิกเดิมเอาไว้

ในประเด็นเรื่องทรัพยากร นักเคลื่อนไหวต้องสามารถเสนอเหตุกระตุ้นส่วนบุคคลแม้ว่าทรัพยากรจะขาดแคลนก็ตาม เปรียบเสมือนผู้ประกอบการธุรกิจที่จะต้องรวมเอาทรัพยากรเข้ามาโดยอาศัยทักษะและเครือข่ายความ

สัมพันธ์ที่มีอยู่เพื่อโน้มน้าวให้ชาวนาเห็นว่า องค์การการเคลื่อนไหวยุทธศาสตร์มีความสามารถที่จะทำให้เขาได้รับประโยชน์ส่วนบุคคลแม้จะในอนาคตก็ตาม

ในประเด็นเรื่องเหตุการณ์ระดับส่วนบุคคล Lachbach ได้ให้ข้อสังเกตว่า ประการแรก ต้องมีลักษณะเฉพาะ เป็นรูปธรรม จับต้องได้ ชัดเจน เป็นเรื่องถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา งาน ฯลฯ มากกว่ามีลักษณะทั่วไป นามธรรม เพื่อส่งคณนิยม ความยุติธรรม การปฏิบัติของชาวโลก เพราะชาวนาไม่ได้ให้ความสนใจวัตถุประสงค์หรือจุดหมายของขบวนการ ที่กว้างขวาง/ ลึกซึ้ง เป็นปรัชญา เป็นทฤษฎีการเมือง ความเดือดร้อนและความขัดข้องใจของชาวนามีลักษณะเฉพาะ ชัดเจน จำกัด และมีลักษณะท้องถิ่นมากกว่าเป็นประเด็นระดับชาติ การกระทำของชาวนามีลักษณะพึงพอใจในผลประโยชน์ส่วนตัวทางวัตถุ ดังนั้น การเข้าร่วมของชาวนาในการเคลื่อนไหวยุทธศาสตร์เมืองจึงเป็นเพราะผลประโยชน์เฉพาะที่เป็นรูปธรรมมากกว่าเป็นเรื่องเชิงอุดมการณ์ความสำเร็จของการจัดตั้งขบวนการเคลื่อนไหวยุทธศาสตร์เมืองไม่ได้อยู่ที่การโฆษณาชวนเชื่อให้ชาวนาเห็นถึงอุดมการณ์ของนักจัดตั้งและยุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่จะนำไปสู่ชัยชนะ แต่อยู่ที่ความสามารถทำให้ชาวนาเห็นถึงแรงกระตุ้นส่วนบุคคลที่จะได้รับจากการเคลื่อนไหวต่างหาก (Lachbach, 1994, p. 390) ประเด็นนี้ยังสำคัญเพราะเตือนให้เห็นว่า การเข้าร่วมเคลื่อนไหวยุทธศาสตร์เมืองของชาวนาต้องคำนึงถึงผลประโยชน์รูปธรรมซึ่งดำรงอยู่ในสถานการณ์ที่ทั้งเขาได้รับจากระบบเดิม และการต่อสู้ได้ให้อะไรเขาบ้าง หรือในอนาคตเขาจะได้อะไรบ้าง

ประการที่สอง ผลประโยชน์ต้องมีลักษณะระยะสั้น มากกว่าผลประโยชน์ระยะยาว และมีระดับชุมชนท้องถิ่น ดังเช่นเขายกตัวอย่างในงานของ Popkin (1979) ที่พยายามชี้ให้เห็นว่า ในระยะต้น ผู้นำชาวนาในเวียดนามระดมด้วยประเด็นในระดับท้องถิ่น ทำให้เห็นปัญหาของท้องถิ่น แล้วค่อยๆ พัฒนาประเด็นการต่อสู้ยกระดับเป็นประเด็นในระยะยาวและนามธรรมมากขึ้น (Lachbach, 1994, p. 407)

ประการที่สาม แรงกระตุ้นส่วนบุคคลด้านวัตถุเป็นสิ่งจำเป็น ผลประโยชน์สาธารณะประการเดียวไม่เพียงพอที่จะเป็นจุดเริ่มต้นของการลุกขึ้นสู้ของชาวนา แต่แรงกระตุ้นส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียวก็ไม่สามารถทำให้การ

เคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวนาต่อเนื่องและยั่งยืนได้ เหตุกระตุ้นส่วนบุคคล ต้องผูกติดกับอุดมการณ์ ตรรกะนี้ยังเป็นจริงและสำคัญในการวิเคราะห์ ขบวนการชาวนาที่ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับการรักษาสมดุลของสองสิ่งนี้ Lachbach (1994, p. 417) พยายามนิยามแรงกระตุ้นส่วนบุคคลให้เป็นเรื่อง วัตถุที่แคบลง ไม่ใช่ทุกเรื่องทุกสิ่ง ชาวนาสู้เพื่อผลประโยชน์/ รางวัลด้านวัตถุ ส่วนบุคคล

ประการที่สี่ การทำความเข้าใจเหตุกระตุ้นส่วนบุคคล เขาเสนอให้แบ่ง ชาวนาออกเป็น 3 แบบคือ ชาวนารวย จะสนใจเหตุกระตุ้นที่มีลักษณะ นามธรรม เช่น สิทธิทางการเมือง ความเป็นธรรมทางสังคม และความเป็นธรรม ทางเศรษฐกิจ ส่วนชาวนากลางและชาวนาจน จะถูกแรงผลักดันในการเข้าร่วม จากตำแหน่งแห่งที่ทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากแรงกระตุ้นทางเศรษฐกิจ ปากท้อง ในการเข้าไปร่วมสนับสนุนขบวนการชาวนาผู้ลุกขึ้นต่อต้านชัดเจน แต่ชาวนาส่วนใหญ่คือชาวนากลางและชาวนาจนที่มุ่งแสวงหาประโยชน์ ส่วนตนในการแลกเปลี่ยนกับการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ดังนั้น การทำความเข้าใจการตัดสินใจของชาวนาเช่นนี้จึงต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

- 1) ชาวนาต้องการที่จะได้รับการชดเชยจากต้นทุนที่ตนเองจ่ายไปในการเข้าร่วม การเคลื่อนไหวทางการเมือง ชาวนาจำนวนน้อยเท่านั้นที่จะเสียสละด้วยความ เต็มใจ ยอมจ่ายต้นทุนระยะสั้นโดยไม่ได้รับผลประโยชน์ระยะสั้นกลับคืนมา
- 2) เหตุกระตุ้นส่วนบุคคลที่มีอยู่อาจจะกำหนดให้ชาวนาตัดสินใจเข้าร่วม เคลื่อนไหวทางการเมืองหรือไม่ก็ได้ แต่การตัดสินใจเข้าร่วมต่อเมื่อผลประโยชน์ สาธารณะสอดคล้องต้องกันกับสิ่งตอบแทนส่วนบุคคล และ
- 3) ชาวนาเข้าร่วม ต่อเมื่อขบวนการเคลื่อนไหวเสนอเหตุกระตุ้นส่วนบุคคลที่สอดคล้องกับผล ประโยชน์สาธารณะ (Public Good) ซึ่งสำหรับชาวนาแล้วต้องมีลักษณะ รูปธรรม ชาวนาจะต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งถนนหนทาง ราคาข้าวที่เพิ่มขึ้น ฯลฯ มากกว่าจะสู้เพื่อความยุติธรรม (สองมาตรฐาน-ผู้วิจัย) สังคมนิยม ฯลฯ ผลประโยชน์ระยะสั้นมากกว่าระยะยาว ระดับท้องถิ่นมากกว่าระดับชาติ ฯลฯ

งานของ Skocpol (2004) เรื่อง "Diminished Democracy : From Membership to Management in America Civic Life" แม้จะไม่ได้เป็นการศึกษาชาวนาโดยตรง แต่ก็ได้ทำให้เห็นรูปลักษณะของขบวนการทางสังคม

ในอเมริกาที่มีลักษณะองค์กรรณรงค์เชิงนโยบายหรือองค์กรแบบวิชาชีพที่ทำหน้าที่แทน โดยผู้จัดการที่มีลักษณะผู้ชำนาญการ ผู้จัดการแบบองค์กรวิชาชีพ ผู้ติดต่อประสานงานและสื่อสาร นักจัดตั้ง ไม่มีลักษณะองค์กรประชาสังคมที่เป็นความร่วมมือไม่ว่างมือกันของสมาชิกที่มาทำงานด้วยกัน (work with) โดยมีจุดมุ่งหมายในการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางนโยบาย หรือชีวิตสาธารณะด้วยการแสวงหาประเด็นในการรณรงค์หาข้อมูลข้อเท็จจริง และหาทางเข้าไปมีอิทธิพลต่อกระบวนการนโยบาย ส่วนมวลชนหรือสมาชิกเข้ามาร่วมมือเมื่อมีความจำเป็นต่อองค์กรเคลื่อนไหวทางสาธารณะเป็นครั้งคราวเท่านั้น ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างชนชั้นนำกับสาธารณชน พวกเขาสามารถที่จะจัดตั้งและถกเถียงประเด็นรณรงค์ด้วยตัวเอง โดยปราศจากการยึดโยงกับพลเมืองส่วนมากอย่างสม่ำเสมอ ในสภาพดังกล่าว Skocpol มองว่าเป็นความตกต่ำของประชาธิปไตยในอเมริกาที่กลายเป็นประเทศของผู้จัดการและทำแทนและนักรณรงค์มืออาชีพ แต่ประชาสังคมที่เคยมีศูนย์กลางการเคลื่อนไหวประเด็นในระดับชาติอย่างเอกราช และการมีชีวิตชีวาในระดับมลรัฐท้องถิ่นได้หายไป

อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมของผู้คนแม้จะมีเงื่อนไขด้านโครงสร้างที่พร้อม และความพร้อมด้านองค์การการเคลื่อนไหว แต่ผู้คนส่วนใหญ่จะไม่เข้าร่วมขบวนการปฏิวัติ แม้จะมีผู้คนที่อยากเข้าร่วมและเห็นชัยชนะของการปฏิวัติอยู่ถึงร้อยละ 95 มีผู้คนที่อยู่ในความผูกพันทางสังคมและการควบคุมทางสังคมที่เหนียวแน่น แต่คนร้อยละ 95 จะไม่เข้าร่วมขบวนการปฏิวัติหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งจะมีคนเพียงร้อยละ 5 เท่านั้นที่จะเข้าร่วมการปฏิวัติหรือกระทำการร่วมในรูปแบบใดๆ ก็ตาม ตรรกะของเรื่องการรับประโยชน์ฟรีโดยไม่ลงทุน (free rider) ของ Olson จึงยังคงเป็นประเด็นที่กลับวิจารณ์การอธิบายข้ออ่อนของแนววิเคราะห์องค์กรทางการเมืองที่ยังหาคำตอบได้ลำบาก รวมทั้งแนวการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างก็จะชี้ให้เห็นว่า การพิจารณาบทบาทขององค์กรทางการเมืองอย่างเดียวโดยไม่พิจารณาเงื่อนไขอื่นๆ ก็จะทำให้ไม่สามารถอธิบายหรือตอบคำถามดังกล่าวนี้ได้

แนวที่ห้า สำนักเศรษฐศาสตร์ (Moral Economy Perspective) แนวคิดนี้มองว่า ชาวนาเป็นพลังหลักในการปฏิวัติและกบฏในประเทศต่างๆ แถบเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ โดยพื้นฐานแล้วให้ความสนใจในการทำความเข้าใจและอธิบายว่าอะไรคือ แรงจูงใจให้ชาวนาลุกขึ้นมาต่อต้านผู้ที่ทำให้ทุกข์ใจ (Oppressor) และพวกเขามีวิธีการต่อต้านอย่างไรบ้าง มีจุดเน้นในการวิเคราะห์ แก่นแกนหลักที่มีผลต่อพฤติกรรมต่อต้าน หรือการลุกขึ้นสู้ของชาวนา งานที่มีอิทธิพลมากที่สุดและก่อให้เกิดข้อถกเถียงตามมาอย่างมากมายก็คือ James C. Scott เรื่อง “The Moral Economy of the Peasants” (Scott, 1976) ที่เสนอกรอบการศึกษาที่เรียกว่า “เศรษฐกิจธรรม” (Moral Economy)

งานชาวนาศึกษาของ Scott มีลักษณะการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งมีฐานคติสำคัญที่ว่า ลำบากทางชนชั้นไม่ได้ถูกอ้างอิงหรือมาจากความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ (Structural Economic relationship) แต่มาจากประสบการณ์ในชีวิตทางสังคมที่ชาวนาเข้าไปเกี่ยวข้อง ขนบประเพณีของงานศึกษาเช่นนี้จึงอยู่ที่การหาความรู้ที่มาจากความเข้าใจชาวนา ไม่ใช่ความรู้ที่นักวิจัยได้สร้างขึ้นจากความรู้เกี่ยวกับชาวนา งานในทิศทางเช่นนี้ก่อให้เกิดสิ่งสำคัญคือ เป็นตัวอย่างสำคัญของการท้าทายต่อกระแสการศึกษาแบบมาร์กซิสต์ซึ่งเน้นการต่อสู้ของชาวนาผ่านแนวคิดเรื่อง “การขูดรีด” แต่แนวคิดนี้มองว่าการขูดรีดในสายตาของคนกลุ่มหนึ่ง อาจไม่จำเป็นต้องเหมือนกับความเข้าใจของคนอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้

แนวเศรษฐกิจธรรม สร้างกรอบการวิเคราะห์เพื่อศึกษาเศรษฐกิจและการกบฏของชาวนาในสังคมก่อนอุตสาหกรรม มีการพัฒนากรอบการวิเคราะห์ที่ซับซ้อนและละเอียดยิ่งขึ้นในช่วงทศวรรษ 1970 ในฐานะที่เป็นตัวแบบในการวิเคราะห์พฤติกรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจของชาวนา “เศรษฐกิจธรรม” ได้ผนวกเอาการศึกษาบรรทัดฐานทางสังคม และเศรษฐกิจในสังคมแบบดั้งเดิมภายใต้การรุกรานของพลังการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกหรือจากระบบทุนนิยมโลก แต่ที่แตกต่างไปจากนักวิเคราะห์ทฤษฎีระบบโลก นักวิเคราะห์เศรษฐกิจธรรมมีพื้นฐานการวิเคราะห์อยู่บนการศึกษาสังคมชาวนา เพื่อค้นหากลไกที่จำเป็นหรือสิ่งที่ขาดไม่ได้ทางศีลธรรม (Moral Imperatives) และเป็น “หลักประกันแห่งการยังชีพ” (Subsistence Security) ซึ่งชาวนาในสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมยึดถือร่วมกัน กลไกดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนบรรทัดฐานขนบประเพณี ความเชื่อของชาวนาที่ยึดถือร่วมกัน และนำกลไกดังกล่าวนี้มา

อธิบายประวัติศาสตร์ การกบฏ การลุกขึ้นสู้ เพื่อดำรงรักษา “หลักประกันแห่งการยังชีพ” (Subsistence Security) และการปกป้องวิถีชีวิตที่ถูกรุกรานโดยสิ่งแปลกปลอมที่มาจากภายนอก คือ เศรษฐกิจการตลาดหรือทุนนิยม ดังนั้นการวิเคราะห์จึงมีหลักหมายสำคัญอยู่ที่แก่นแกนของโครงสร้างและอุดมการณ์ (The Axis of Structure and Ideology) เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างจากเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมหรือการเปลี่ยนรากแปดงรูปไปสู่เศรษฐกิจการตลาดหรือทุนนิยม เพื่อให้เห็นว่า ชาวนาสำเหนียก/รับรู้และตีความ/ให้ความหมายอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นอกจากนี้ ยังศึกษาเจาะลงไปในเรื่องลักษณะความคิดของชาวนาเกี่ยวกับด้านความเป็นธรรม/ความยุติธรรม และความไม่เป็นธรรม/อยุติธรรม ซึ่งสร้างความชอบ/ไม่ชอบธรรมในความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชาวนากับชนชั้นนำ ซึ่งเป็นการย้อนกลับไปศึกษาในมิติวัฒนธรรม การเมือง และอุดมการณ์ ในการศึกษาผ่านสังคมชาวนาแบบดั้งเดิมหลังจากที่ถูกกระแสวัตถุนิยมครอบงำมาเป็นเวลายาวนาน (Larson, 1987)

Larson (1987, p. 2) เห็นว่า ผู้ที่มีอิทธิพลสำคัญต่องานของ Scott คืองานของ Karl Polanyi หนังสือเรื่อง “The Great Transformation” ซึ่งเป็นผู้ที่พยายามจุประกายและนำเสนอกรอบการวิเคราะห์ปรัชญาสังคมนิยมก่อนเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม โดยชี้ให้เห็นว่าในสังคมนิยมใหญ่ได้จัดตั้งระบบการผลิตและการกระจายความมั่งคั่งผ่านแรงจูงใจที่ไม่ใช่มิติทางเศรษฐกิจ (Non-Economic Motives) ซึ่งเป็นเครื่องป้องกันเครือข่ายทางสังคมนั้นคือพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ถูกกำกับโดยบรรทัดฐานทางสังคมนั้น เช่น ศาสนาและพิธีกรรม งานของ Polanyi ได้ทำให้เกิดมิติทางวัฒนธรรมในวาทกรรมบนการเปลี่ยนแปลงทุนนิยมและการขูดรีดทางเศรษฐกิจ และให้ความสนใจผลที่ตามมาจากการบรรณาการทำให้เป็นสินค้าที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมเปรียบเทียบให้เห็นผลทางวัฒนธรรมในช่วงต้นของกระบวนการอุตสาหกรรมที่มีต่อคนงานในอังกฤษในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 และสิ่งคุกคามต่อวัฒนธรรมดังกล่าวที่เกิดขึ้นในชนเผ่าดั้งเดิมในแอฟริกา โดยเห็นว่ามันเป็นความบาดเจ็บที่เลวร้าย เพราะระบบตลาดทุนนิยมสมัยใหม่ได้ทำลายตรรกะความเชื่อแบบที่ไม่ใช่เศรษฐกิจนำในสังคมนิยมดั้งเดิมเหล่านี้ เกิดการทำลายล้างทางวัฒนธรรม

อย่างกว้างขวาง ดังชื่อหนังสือ “The Great Transformation” ที่พยายามสะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแบบสิ้นหวัง และเกิดการทำลายอย่างสิ้นซาก งานเขียนที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่เป็นร่องรอยฐานคิดของ “เศรษฐวรรรม” ก็คือ Barrington Moore (1977) เรื่อง “Social origins of dictatorship and democracy : lord and peasant in the making of the modern world” Moore ให้ความสำคัญต่อคุณค่าแบบชาวนา ซึ่งก็คือ ประสบการณ์ร่วมกันในเรื่องความเสี่ยงในชุมชนและนำมาซึ่งมาตรฐานทางศีลธรรม ซึ่งชาวนาใช้ในการตัดสินเชิงคุณค่าต่อพฤติกรรมของตนและของผู้อื่น เขาได้เสนอตัวแบบในการวิเคราะห์ “ชีวิตหมู่บ้าน” (Village Life) การกำหนดคุณค่าเชิงศีลธรรมซึ่งสมาชิกทั้งหมดของชุมชนแสดงออกถึงกฎเกณฑ์ที่ยึดถือและยอมรับปฏิบัติร่วมกัน การสร้างกฎเกณฑ์ในเชิงคุณค่าเรื่องความเท่าเทียมกัน เช่น ต้องมีมาตรฐานขั้นต่ำเรื่องการเข้าถึงการถือครองที่ดินและการเข้าถึงทรัพยากรในสังคม ซึ่งเป็นคุณค่าพื้นฐานที่ยึดเหนี่ยวร่วมกันรวมทั้งชนชั้นนำด้วย คุณค่า/ระบบคิดในเรื่องความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทน/การแลกเปลี่ยนเป็นหลักหมายสำคัญทางอุดมการณ์ที่ทำให้ชนชั้นนำไม่ต้องใช้กำลังบังคับให้เกิดการปฏิบัติตามด้วยกำลังอาวุธ ดังนั้น ความไม่พอใจหรือการลุกขึ้นสู้ของชาวนาจึงเกิดขึ้น

อย่างไรก็ดี Peletz (1983) เห็นว่า งานที่มีอิทธิพลมากที่สุดและถือเป็นการพัฒนาไปสู่กรอบการวิเคราะห์แนวทาง “เศรษฐวรรรม” ที่ชัดเจนที่สุด ก็คือ E. P. Thomson เรื่อง “The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century” หัวใจหลักของงานศึกษาดังกล่าวนี้นี้ก็คือ 1) มีจุดกำเนิดมาจากการอาศัยพื้นฐานการศึกษาประวัติศาสตร์สำนัก Annales และในช่วงปลายทศวรรษ 1970 คือ งานศึกษาวัฒนธรรมของ Clifford Geertz 2) หลักหมายของการวิเคราะห์อยู่ที่การตรวจสอบปฏิกริยาซึ่งกันและกันของข้อถกเถียงระหว่างโครงสร้างและอุดมการณ์ โดยงานสำคัญคือ Thomson ซึ่งศึกษาการจลาจลเรื่องอาหาร อันเป็นปฏิกริยาต่อการขึ้นราคาขนมปังและราคาข้าวโพดที่เกิดขึ้นในอังกฤษคริสต์ศตวรรษที่ 18 กล่าวคือ เมื่อมีการขึ้นราคาขนมปังและราคาข้าวโพด ชาวอังกฤษในเวลานั้นก็ก่อจลาจล Thomson อธิบายว่า การก่อจลาจลต่อปัญหาเรื่องอาหาร เหมือนเป็นการประท้วงความไม่เป็นธรรมต่อชนชั้นล่าง เป็นการจลาจลที่มีวินัยและมุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลง

บางอย่าง พวกเขา มองว่าการขึ้นราคาอาหารเป็นการกระทำผิดต่อพวกเขา
ความเป็นธรรมถูกกระทบกระเทือน พวกเขา กำลังต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีในอดีต
ชนบประเพณีชุมชนที่กำลังเป็นอยู่และเศรษฐกิจของพวกเขา ซึ่งเป็นสิ่งที่
สอดคล้องต้องกันของคนในชุมชน

Thomson ชี้ให้เห็นว่า มีตรรกะและวินัยของการต่อต้านที่เป็นไปใน
ทิศทางเดียวกันชนบประเพณี จริยธรรมภายในชุมชน เป็นวิสัยทัศน์ทาง
ประวัติศาสตร์และการเมืองของฝูงชนที่แสดงออกอย่างสอดคล้องต้องกันกับ
รากฐานทางชนบประเพณีและสิทธิที่พวกเขายึดถือร่วมกันภายในชุมชน คนจน
ลุกขึ้นสู้ไม่ใช่เพราะความหิวโหย แต่เป็นเพราะพวกเขาสำนึกถึงสิทธิบน
พื้นฐานของชนบประเพณีที่ถูกละเมิดรุกรานที่มาจาก การปฏิวัติอุตสาหกรรม
การศึกษาของเขาจึงทำให้เกิดกรอบการวิเคราะห์เรื่อง “เศรษฐกิจ” หรือความ
สลับซับซ้อนทางวัฒนธรรมและตรรกะของมันซึ่งเชื่อมโยงไปสู่พฤติกรรมในการ
ตอบโต้ของชาวนาในสังคมดั้งเดิมและคนงานที่มีต่อการรุกรานเข้ามาของรัฐ
และระบบทุนนิยม

ส่วนงานของ James C. Scott เรื่อง “The Moral Economy of the
Peasants” (1976) ซึ่งเป็นการศึกษา เศรษฐกิจของสังคมชาวนาในประเทศ
พม่าและเวียดนาม สิ่งที่เขาทำอย่างละเอียดลออมากกว่างานของ Polanyi,
Moore และ E. P. Thomson ก็คือ การตอบคำถามว่าเหตุใด ชาวนาจึงลุกขึ้น
หรือไม่ลุกขึ้นมากมาย (Peasant Rebellion or Non-Rebel) ซึ่งเป็นการอธิบาย
พฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาผ่านระบบเศรษฐกิจและระบบคุณค่าซึ่ง
ชาวนายึดถือ เป็นการศึกษามลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางที่เกิดจากการ
รุกเข้ามาของระบบทุนนิยม ตลาด และรัฐราชการต่อสังคมชาวนา พลังของ
ระบบตลาดทำให้ชาวนาไม่สามารถธำรงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ได้
การเผชิญกับความเสี่ยงของระบบเศรษฐกิจการตลาดที่ผันผวนได้ทำให้ระบบ
นิรภัย (Safety-Valve) ในระบบคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งเป็นความมั่นคงแห่งการยังชีพ
(Secure Subsistence) สูญเสียไป ดังชาวนาในพม่าและเวียดนามที่มองเห็น
ถึงวิถีดั้งเดิมของตนเองถูกตัดขาดออกไป เมื่อเกิดสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้
ชาวนาเกิดความรู้สึกช็อก กระบวนการทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้ได้นำมาสู่
การจลาจล เขาจึงปฏิเสธการอธิบายแบบนักวัตถุนิยม และเป็นการตีความการ

ก่อกวนของชาวนาที่อธิบายผ่านรากเหง้าของการจลาจลที่มาจาก
ประสบการณ์และระบบคุณค่าที่ทำให้ชาวนาเปลี่ยนแปลงสำเนียงหรือ
การรับรู้ต่อความสัมพันธ์ที่ผูกเอารัดเอาเปรียบ

สิ่งที่ Scott ทำมากกว่างานก่อนหน้าก็คือ การทำให้แนวคิดเศรษฐกิจ
มีความละเอียดมากขึ้นในทฤษฎีว่าด้วยความจำกัดและโอกาสของเศรษฐกิจ
ชาวนา และระบบคุณค่าซึ่งปกคลุมและสร้างความชอบธรรมต่อพฤติกรรม
ของชาวนา สมมติฐานเบื้องต้นก็คือ เศรษฐกิจชาวนาสะท้อนให้เห็นได้จาก
จริยศาสตร์แห่งการยังชีพ (Subsistence Ethic) เขาพิสูจน์ให้เห็นว่า ชาวนามี
จริยธรรมในการไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิด/กำหนดสิทธิและ
กฎเกณฑ์บางอย่างของสมาชิกในหมู่บ้านเพื่อที่จะช่วยทำให้เกิด “หลักประกัน
แห่งการยังชีพ” (Subsistence Insurance) สำหรับชีวิตส่วนรวม ชาวนาที่
ละเมิดปทัสถานดังกล่าวนี้จะนำมาสู่ความเสี่ยงต่อการถูกคว่ำบาตร งานของ
เขายังเน้นความสัมพันธ์ภายในชนชั้นของสังคมก่อนอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ
ของชาวนาตั้งอยู่บนสมมติฐานร่วมที่ว่า ชาวนายากจนก็มีสิทธิทางสังคมที่จะ
อยู่รอดหรือเพื่อการยังชีพ แม้แต่ในเวลาที่เกิดปัญหาด้านการผลิตเก็บเกี่ยว
ไม่ได้และภัยพิบัติ ชาวนาและแรงงานยากจนคาดหวังจากเจ้าที่ดินและผู้มี
อำนาจทางการเมือง/อำนาจทางพิธีกรรมและศาสนาที่จะจัดหาระบบป้องกัน
ภัยแบบชนบประเพณีเพื่อรับมือกับวิกฤติการยังชีพ ยิ่งไปกว่านั้น ข้อผูกพันทาง
สังคมของชนชั้นนำที่ต้องมีต่อชาวนาได้ก่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง
ผู้ที่อยู่เหนือกว่าและผู้ที่ย่ำแย่เปรียบ ชาวนาจะปฏิบัติตามข้อผูกพัน และเงื่อนไข
ที่ต้องปฏิบัติที่มีต่อเจ้าที่ดินตราบเท่าที่พวกเขาได้รับการปกป้องโดยบางสิ่งบาง
อย่างให้พ้นจากความหิวโหยและความยากลำบากในสถานการณ์วิกฤติ

ดังนั้น การขูดรีดมูลค่าส่วนเกินที่เพิ่มขึ้นจึงไม่ได้เป็นเงื่อนไขเดียวที่จะ
นำมาสู่การลุกขึ้นสู้ของชาวนาตราบเท่าที่หลักประกันแห่งการยังชีพ (Subsistence
Insurance) ยังไม่ถูกละเมิด ในทางตรงกันข้าม การลุกขึ้นสู้ของชาวนาจะ
เกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ถูกทำลายลงไป หรือเกิดกระทำผิดต่อ
หลักเศรษฐกิจ จนทำให้ความเป็นธรรมถูกระทบกระเทือน

กล่าวโดยสรุป “เศรษฐกิจ” เป็นการตอบคำถามหรือทำความเข้าใจ
การลุกขึ้นสู้ การกบฏของชาวนา โดยได้ท้าทายต่อสมมติฐานเบื้องต้นหรือ

กรอบการอธิบายที่มีมาก่อนหน้า โดยเฉพาะแนวการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ เพื่อทำความเข้าใจลักษณะเศรษฐกิจและระบบการแลกเปลี่ยนของชาวนา ลักษณะเชิงโครงสร้างที่ยึดโยงกับภาคชนบทภายใต้ระบบตลาดโลก ความอยู่รอดและระบบการช่วยเหลือเกื้อกูล อุดมการณ์ และการปรับตัวของชาวนา ภายใต้บริบทอาณานิคมและรัฐหลังอาณานิคม และตอบคำถามว่าภายใต้เงื่อนไขอย่างไรที่ทำให้ชาวนาลุกขึ้นสู้ นอกจากนี้ยังเป็นการตั้งคำถามต่อการอธิบายตามตัวแบบการคำนวณผลได้ผลเสีย ซึ่งเป็นแนวทางหลักในการอธิบายมายาวนานในสังคมวงวิชาการตะวันตกที่มีฐานการวิเคราะห์อยู่ที่ปัจเจกบุคคล ซึ่งโน้มเอียงที่จะอธิบายในเชิงผลประโยชน์ส่วนตน (Self-Interest) ความสมเหตุสมผลทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Rationality) โดยแนวคิดเศรษฐกรรมได้พยายามค้นหาคำตอบแบบใหม่ที่แตกต่างกันออกไป คือ การอธิบายผ่านมิติทางวัฒนธรรม และความหมายของพลังทางศีลธรรม (Moral Forces)

งานของ Scott เป็นการดำเนินตามรอยการศึกษาที่มีมาก่อนหน้านี้ดังกล่าวมาแล้วว่าเป็นการมองสังคมชาวนาในฐานะที่เป็นชุมชนหมู่บ้านปิดและการให้ความสำคัญกับระบบอุปถัมภ์-ลูกน้อง การถือครองที่ดินแบบชุมชน ความเสี่ยงร่วมกันหรือการร่วมทุกข์ร่วมสุข และสถาบันทางสังคมที่ค้ำจุนการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน ซึ่งพบในสังคมชาวนาในที่ราบของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคอาณานิคมและก่อนอุตสาหกรรม งานของ Scott อธิบายความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการอยู่รอดของชาวนา ความเป็นธรรมทางสังคม ความชอบธรรม และการบูดรีด จึงมาจากจริยศาสตร์แห่งการยังชีพ (Subsistence Ethic) และการตัดสินใจเข้าไปสู่พื้นที่การต่อสู้ทางการเมือง งานของเขาจึงเป็นการวิจารณ์ต่อแนวมาร์กซิสต์ แต่งานของเขาก็ถูกวิจารณ์ว่ามีลักษณะอนุรักษนิยมมองการจัดความสัมพันธ์ในชุมชนดั้งเดิมเป็นสิ่งที่มีความค่า ที่ชาวนาต่อสู้เพื่อที่จะรักษาหรือฟื้นฟูลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ (Peletz, 1983, p. 734)

ข้อวิจารณ์และการโต้แย้งของแนวคิดเศรษฐกิจ

การวิจารณ์งานของ Scott ที่สำคัญก็คือ Popkin (1979) เกี่ยวกับลักษณะไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา (Timeless) และสากล (Uniform) ของจริยศาสตร์แห่งการยังชีพ การมองระบบอุปถัมภ์-ลูกน้อง สถาบันดั้งเดิมในชุมชนชาวนาแบบปิดที่ไรแมนติกมากเกินไป Popkin มองว่า ทฤษฎีการตัดสินใจของบุคคลแบบคำนวณผลได้ผลเสียอธิบายพฤติกรรมของชาวนาได้ดีกว่า (ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว)

Larson (1987) ได้วิจารณ์ “เศรษฐกิจ” ว่าการศึกษาสังคมชาวนาในภูมิภาค Chayanta และ Cochabamba ในงานของเขาพบความแตกต่างด้านบริบททางสังคมชาวนาภายในพลวัตของเศรษฐกิจในประวัติศาสตร์ของ Indean เขาเห็นว่ามันง่ายเกินไปที่จะทึกทักเอาว่า ความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์-ลูกน้องมีความราบเรียบ นุ่มนวล จนกระทั่งถึงปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 เมื่อเจ้าที่ดินตัดสินใจที่จะเปลี่ยนใจจากความเป็นทาสผู้ดีมีคุณธรรมมาสู่การเกษตรกรรมสมัยใหม่และเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์กับชาวนาผู้เช่าที่ดินจาก “เศรษฐกิจ” แบบที่มีคุณธรรมกำกับหรือไม่เอาไรต์เอาเปรียบ เอกสารและหลักฐานจากยุคอาณานิคมเต็มไปด้วยตัวอย่างของชาวนาที่ได้รับผลจากอำนาจของเจ้าที่ดินซึ่งละเมิดต่อชนบประเพณีเพื่อที่จะขยายความมั่งคั่งของตนเอง (Larson, 1987, p. 22) ทั้งในประวัติศาสตร์และในโลกแห่งความเป็นจริง เศรษฐกิจไม่ได้ให้ความแหลมคมในการอธิบายเลย

Edelman (2005) เห็นว่า การวิเคราะห์ตามแนว “เศรษฐศาสตร์คุณธรรม” ต้องคำนึงว่าในปัจจุบันชาวนามีความแตกต่างไปจากชาวนาช่วงทศวรรษ 1960-70 เป็นอย่างมาก เพราะว่าเศรษฐกิจโลกที่มีความซับซ้อนและมีบูรณาการอย่างสูง ได้ทำให้โลกของชนบทกระทบและเข้ามาเกี่ยวข้องกับกาเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกอย่างแหลมคม กล่าวคือ ปัจจุบันชาวนาในชนบทเข้าไปเกี่ยวข้องกับตลาดอย่างเข้มข้นและซับซ้อนหลายมิติทั้งด้านสินค้าและบริการทุกชนิด สินเชื่อ เทคโนโลยี ที่ดิน ฯลฯ ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทั้งในชีวิตการผลิตและรายได้ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเปลี่ยนในกระแสโลกดังกล่าว ชาวนาได้ปรับตัวอย่างกว้างขวางในด้านเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ แม้ว่าจะ

ผลิตในระบบการเพาะปลูกแบบดั้งเดิมก็ตาม ทำให้เข้าไปพึ่งพิงต่อเศรษฐกิจระบบเงินตราอย่างลึกซึ้ง เกี่ยวข้องกับเกษตรอุตสาหกรรม และโรคภัยใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ฯลฯ

“วิกฤตการณ์แห่งการยังชีพ” ที่เคยเกิดขึ้นในสังคมการเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่มาจากความแห้งแล้ง ความขาดแคลนอาหาร แมลง และโรคภัยที่เกิดขึ้นกับปศุสัตว์ ความเสียหายของผลผลิต ฯลฯ ยังคงเกิดขึ้น แต่ว่ามีลักษณะที่สลับซับซ้อน มีองค์ประกอบหลายอย่างมากขึ้น และมีลักษณะของ “ภัยใหม่” และมีความไม่มั่นคงที่มากกว่า ที่มีสาเหตุมาจากการรื้อปรับโครงสร้าง การเปิดการค้าเสรีและการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ผลที่ตามมาก็คือ การเปลี่ยนแปลงในชนบทอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการจ้างงานนอกภาคเกษตรกรรมที่กลายมาเป็นแหล่งรายได้สำคัญของคนจนในชนบท เมืองและชนบทเข้ามาใกล้กันจนแทบจะพุดถึงชนบทได้ยากแล้ว Edelman เสนอว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ใหม่ว่า อะไรคือ “เศรษฐกิจธรรม” ในสภาวะปัจจุบัน ที่มีการก่อตัวขึ้นในจินตนาการแบบเมืองและความคาดหวังของการบริโภคแบบเมือง ต้องพิจารณากันใหม่ให้เห็นว่า “มาตรฐานแห่งการยังชีพ” ที่เพิ่มขึ้นมาใหม่นี้คืออะไร ซึ่งถูกยกระดับขึ้นด้วยโลกชีวิตของผู้คนในชนบทที่เปลี่ยนไปนี้ และได้สร้างความตึงเครียดให้แก่ครอบครัวชาวนา โดยชี้ให้เห็นว่าการขยายตัวของกำลังแรงงานส่วนเกินของชาวนาไม่ได้มีลักษณะง่าย ๆ อีกต่อไปแล้ว การขยายการศึกษาที่ทำให้ผู้คนเรียนหนังสือสูงขึ้น การเติบโตของการจ้างงานนอกไร่นา และการลดลงของกำลังแรงงานในครัวเรือนกลายเป็นแรงกดดันว่า ใครจะเป็นผู้ทำการผลิตในไร่นาและที่ดินของครอบครัวเพื่อรองรับการบริโภคของทุกคนในครัวเรือนที่มีระดับการบริโภคเพิ่มมากขึ้นด้วย

การค้าเสรีและลัทธิเสรีนิยมใหม่ได้ทำให้รัฐชาติมีสภาพอ่อนแอลงและมีบทบาทใหม่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ดังนั้น การต่อสู้ของชาวนาจึงไม่ใช่แค่รัฐและตลาดภายในประเทศเหมือนยุคก่อนอีกแล้ว แต่กลายเป็นองค์กรโลกบาลและบรรษัทข้ามชาติ ดังนั้น การเมืองของชาวนาในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาจึงสะท้อนให้เห็นสิ่งใหม่ที่ว่านี้ รูปแบบลักษณะข้ามชาติจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์ซึ่งนักวิชาการยุคชาวนาศึกษาช่วงทศวรรษ 1960-70 ไม่ได้คาดการณ์เอาไว้ ขบวนการเคลื่อนไหวของชาวนาในช่วงปัจจุบันจึงมีเป้าหมาย

ไปยังการต่อต้านลัทธิเสรีนิยมใหม่ และมีลักษณะเป็นเครือข่ายการรวมตัวของ ชวนา เกษตรกรรายย่อย ข้ามชาติจำนวนมากที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายชวนา โลก ฯลฯ

แต่บรรทัดฐานทางศีลธรรมที่ชวนากำลังต่อสู้ ไม่ได้มีลักษณะที่เคย ผังรากอยู่ในระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมในสังคมเกษตร ซึ่งแตกต่างไปจากที่ Scott เคยศึกษาเมื่อทศวรรษ 1960-70 หากแต่เป็นบรรทัดฐานทางศีลธรรมทาง เศรษฐกิจของโลกาภิวัตน์หรือ “เศรษฐกิจแห่งโลกาภิวัตน์” กล่าวคือ เป็นเรื่อง ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจด้านการใช้ทรัพยากร เพราะเป็นการเรียกหา ศีลธรรมและบรรทัดฐานในระดับข้ามชาติและสากล ไม่ใช่มาตรฐานในสังคม ชวนาระดับชุมชนท้องถิ่น/ระดับชาติ ถ้าจะนำเอา “เศรษฐกิจธรรม” กลับมา วิเคราะห์ในบริบทปัจจุบันจึงมีความจำเป็นต้องก้าวไปจากการค้นหาว่าทุนนิยม ได้ทำลายเศรษฐกิจชวนาแบบดั้งเดิม (Dis-embedded Economy) แต่ต้อง ศึกษาการสร้างระบบเศรษฐกิจใหม่ (Re-embedded Economy) ที่มีเส้นของ ศีลธรรมหรือจริยธรรมของชวนาแบบใหม่ขึ้นมาอย่างไร เช่นเดียวกัน “วิกฤติ ต่อการยังชีพ” จะต้องค้นหาว่าการยังชีพและความอยู่รอดของชวนาใน ปัจจุบันคืออะไร หรือแค่ไหนอย่างไร ซึ่งจะพบว่า สภาพการดำรงชีพของชวนา ได้ขยายออกไปหลายมิติที่มากกว่า ราคาพืชผลที่ยุติธรรม การเข้าถึงที่ดิน ระบบตลาดที่ไม่เป็นธรรม ฯลฯ เราอาจต้องพูดถึงการต่อสู้เพื่อสิทธิที่จะเป็น เกษตรกรต่อไปได้และสิทธิของเกษตรกรรายย่อย แน่หนอนว่ารัฐและตลาดยังคง คุกคาม แต่ “เศรษฐกิจธรรม” แบบใหม่ จะต้องพิจารณาบนภูมิทัศน์ทางเงื่อนไข เศรษฐกิจและการเมืองแบบใหม่ดังที่ได้พิจารณาไปด้วย

Arnold (2001) ในบทความเรื่อง “Rethinking Moral Economy” เป็น อีกชิ้นหนึ่งที่พยายามปรับกรอบ “เศรษฐกิจธรรม” เพื่อให้สามารถใช้ศึกษา ในสภาวะหรือบริบททางเศรษฐกิจการเมืองปัจจุบันได้ โดยเขาได้วิจารณ์ “เศรษฐกิจธรรม” แบบดั้งเดิมว่า 1) ให้น้ำหนักการวิเคราะห์มากเกินไปในการแยก ระหว่างสังคมที่มีฐานอยู่บนตลาดและมีใช่ตลาด (Non-Market and Market-Based Society) 2) ลดทอนข้ออ้างที่แคบเกินควรว่า ความร่วมไม้ร่วมมือ/ การรวมกันเป็นหนึ่งในเดียวทางเศรษฐกิจ (Economic Incorporate) ของผู้คนที่ ไม่อยู่ในระบบตลาด และเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเกิดความชุ่มเคื่องเชิงคุณธรรม

และนำมาสู่การต่อต้านหรือการกบฏของชาวนา 3) สมมติฐานหลักที่สำคัญที่สุดของ “เศรษฐกิจธรรม” แบบดั้งเดิมก็คือ แนวคิดเรื่อง Embedded Economics ซึ่งใช้ในการอธิบายลักษณะเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่เน้นระบบการแลกเปลี่ยนซึ่งเกี่ยวข้องกับมิติทางสังคมการเมือง ซึ่งเป็นการมองพฤติกรรมทางเศรษฐกิจว่าเป็นจริยธรรมทั่วไปที่กำกับชีวิตทางสังคมทั้งหมด หรือมองว่าพฤติกรรมทางเศรษฐกิจคือสิ่งเดียวกับความสัมพันธ์ทางสังคม การมองเช่นนี้จึงมีลักษณะให้ความสำคัญกับมิติทางสังคมมากเกินไป (Over-Socialization)

อีกด้านหนึ่งเขาได้พัฒนากรอบการวิเคราะห์ของ Popkin โดยวิจารณ์ทฤษฎีการตัดสินใจของบุคคลแบบคำนวณผลได้ผลเสีย พร้อมกับพัฒนาขึ้นมาอีกชั้นหนึ่งจากการใช้แนวคิดของการตัดสินใจแบบการคำนวณผลได้ผลเสียเพื่ออธิบายการตัดสินใจของระดับบุคคล โดยเราสามารถถกเถียงให้เห็นว่าการตัดสินใจของกลุ่ม ตั้งอยู่บนบรรทัดฐาน จุดหมาย และชุดของความคิดจากการรวมตัวกันและสร้าง/ปรับขึ้นมาใหม่ ซึ่งตรงนี้เป็นกรณำเอาการวิเคราะห์ของ Scott ที่มองพฤติกรรมชาวนาในลักษณะ “ส่วนรวม” (Communal) ไม่ใช่เป็นการรักษาปกป้องศีลธรรมบรรทัดฐานที่มีอยู่แล้ว ซึ่งเป็นข้ออ่อนของ Scott บรรทัดฐานดังกล่าวนั้นนำมาสู่มาตรฐานทางศีลธรรมที่จะปฏิเสธสิ่งอื่น ๆ ที่เข้ามากระทบด้วย การตัดสินใจของบุคคลจึงเกิดขึ้นเมื่อมีสิ่งแปลกปลอมเข้ามากระทบต่อชุดความหมายและคุณค่า หรือ “เศรษฐกิจธรรม” ที่สร้างขึ้นมาด้วยกัน

อย่างไรก็ดี เขาเสนอให้พิจารณาโดยยึดบางอย่างของเศรษฐกิจธรรมแบบดั้งเดิม ก็คือ มิติที่ให้น้ำหนักต่อส่วนรวม (Communal) แต่ให้มีจุดหลักของวิเคราะห์ที่วางอยู่บนสิทธิครอบครองร่วมกันของสินค้าและบริการทางสังคม (Social Goods) สินค้าและบริการ (Goods) ก็คือ วัตถุ สิ่งของ หรือสิ่งซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม ซึ่งผู้ครอบครองหรือผู้บริโภคให้การยอมรับว่ามีประโยชน์หรือมีความพึงพอใจทั้งในลักษณะที่เป็นความต้องการและความจำเป็น ส่วนสินค้าและบริการทางสังคม (Social Goods) เป็นสินค้าและบริการที่เกิดจากการรับรู้/สำเนียงของส่วนรวม (Communal Perception) ที่เกี่ยวข้องกับความชอบธรรม ความหมาย อัตลักษณ์ ข้อผูกพัน และกำหนดลักษณะความสัมพันธ์ร่วมกันทั้งในระดับบุคคลและประชาชนส่วนรวมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง สภาพของสินค้าและบริการทางสังคม (Social Goods)

จึงมีลักษณะการถักทอความสัมพันธ์ (Nested Nature) และกำหนดทิศทางในการกระทำการรวมหมู่ของผู้คน

เขายกตัวอย่าง การทำปศุสัตว์ของเผ่า Nuer ในอัฟริกาให้เห็นว่าปศุสัตว์เป็นสิ่งกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของผู้คน เป็นข้อผูกมัดของปัจเจกบุคคล และมีลักษณะเป็น สินค้าและบริการทางสังคม (Social Goods) เพราะว่ามีลักษณะของการรับรู้และเข้าใจร่วมกัน และยังเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการระบุบทบาท อัตลักษณ์ และความสัมพันธ์ของผู้คน ซึ่งถ้าปราศจากมันแล้วยากที่จะเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของ Nuer ดังนั้น บทบาทของสินค้าดังกล่าวนี้จึงมีคุณค่ามากกว่าวัตถุ เพราะได้กำหนดโครงสร้างของสถานะบทบาท และข้อผูกพันทางสังคมของบุคคล มูลค่าของมันจึงรวมเอาความหมายของความสัมพันธ์และความรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ตัวของผู้นั้นที่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

สินค้าและบริการทางสังคม เช่นนี้แหละที่จะทำให้ผู้คนเชื่อมโยงกันเข้ามาหากันในลักษณะของ “พลเมือง” และพลเมืองจะให้การยอมรับที่จะร่วมกันรับผิดชอบและปฏิบัติตามสิ่งใดก็ตามซึ่งเป็นกิจการของส่วนรวม จึงมีสภาพเชื่อมโยงถักทอกันเหมือนตาข่ายซึ่งให้ความรู้สึกที่เข้มข้นในความประทับใจในความเป็นเจ้าของและเป็นสมาชิกในชุมชนนั้น มีลักษณะที่เด่นชัดของผู้คนที่มิ่วติชีวิตร่วมกัน ยืนหยัดร่วมกันที่จะปกป้องและรักษา เป็นความรับรู้ร่วมกันในเรื่องความชอบธรรม บทบาท อัตลักษณ์ และชุมชนที่มีรากฐานอยู่บนสินค้าและบริการทางสังคม และสามารถระบุได้ว่าอะไรคือสิ่งที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรม ซึ่งเขาได้ใช้แนวคิดดังกล่าวนี้อธิบายการเมืองเรื่องน้ำที่เกิดขึ้นในเมือง Somerset มลรัฐ Maryland ในสหรัฐอเมริกา และชุมชนในหุบเขา Owen ในรัฐ California (ดูรายละเอียดใน Arnold, 2001, pp. 88-90)

ดังนั้น “เศรษฐกรรม” ที่ปรับเปลี่ยนใหม่จึงมีลักษณะการอธิบายความชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรมผ่านความหมายที่ถูกถักทอและก่อรูปขึ้นบนสินค้าและบริการทางสังคม ซึ่งจะส่งผลต่อการกระทำของบุคคลและกลุ่มที่ไม่ยอมรับความไม่ชอบธรรมที่เกิดขึ้น การคุกคามความชอบธรรมที่เกิดขึ้นจึงนำมาซึ่งการกระทำการรวมหมู่ที่อาจก่อรูปขึ้นตั้งแต่การวิพากษ์วิจารณ์ทางสาธารณะ

การทำทนายที่ถูกกฎหมาย ไปจนถึงการใช้ความรุนแรง การกบฏ กรอบการอธิบายที่ปรับขึ้นดังกล่าวนี้จึงไม่ถูกจำกัดในเรื่องเวลาและมิติทางวัฒนธรรมหรือทางสังคม แม้ปัญหาการอธิบายในลักษณะการให้ความสำคัญมิติทางสังคมมากเกินไป (Over-Socialization) สามารถอธิบายได้ทั้งในสังคมเกษตรกรรมดั้งเดิมและในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน และแก้ปัญหาการอธิบายที่เน้นการคำนวณผลได้ผลเสียของปัจเจกบุคคลเพื่อหาทางเลือกในการตัดสินใจที่ให้อรรถประโยชน์สูงสุดแก่ปัจเจกบุคคลด้วยการเชื่อมโยงให้เห็นลักษณะส่วนรวม (Communal) ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ห่อหุ้มปัจเจกบุคคล

บทส่งท้าย : ข้อถกเถียงและข้อสังเกตบางประการ

ผู้เขียนมีข้อเสนอว่า กรอบแนวคิดทฤษฎีและข้อถกเถียงเหล่านี้อาจจะช่วยนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดในการอธิบายการลุกขึ้นสู้ของชาวนาคนชนบทไทยซึ่งกำลังเป็นที่สนใจศึกษากันในปัจจุบัน เพื่อตอบคำถามว่าเขาเป็นใครและเหตุใดจึงลุกขึ้นสู้ ฯลฯ การสำรวจแนวทางในการศึกษาทั้ง 5 แนวทางดังกล่าวสามารถช่วยให้มองเห็นเงื่อนงำ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการอธิบายหรือในการตอบคำถามดังกล่าวได้โดยเราอาจผนวกการอธิบายเข้ามาดังนี้

ประการแรก แนวการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Historical Research) ได้ช่วยให้เห็นว่า สาเหตุของการลุกขึ้นสู้ของชาวนาเชื่อมโยง/สัมพันธ์กับปัจจัยเชิงโครงสร้างระดับมหภาค เช่น รัฐ ระบบอบการปกครอง โครงสร้างทางชนชั้นของสังคม ความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นนำทางการเมือง ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเมืองของชาวนา ส่วนตัวแบบความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ-ความไม่มีเสถียรภาพ (Inequality-Instability Approach) และทฤษฎีการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบ แม้จะมีปัญหาในเชิงตรรกะและการหาข้อสรุปเชิงประจักษ์ แต่ก็ช่วยชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยเชิงโครงสร้างอีกแบบหนึ่งที่ควรสนใจก็คือ โครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองที่สร้างความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม มีผลต่อพฤติกรรมของชาวนาเช่นกัน ในทัศนะของทฤษฎีการระดมทรัพยากรเห็นว่า ปัจจัยเชิงโครงสร้างเป็น

เงื่อนไขที่จำเป็น กล่าวคือ มองว่าการลุกขึ้นสู้ของชาวนา หรือการกระทำการรวมหมู่ของผู้คนในสังคมรูปแบบต่างๆ มักจะเกิดขึ้นในสังคมที่มีปัญหาในเชิงโครงสร้าง แต่ก็มองว่า การลุกขึ้นสู้ของชาวนาจำเป็นต้องมีเงื่อนไขเพียงพอด้านองค์การการเคลื่อนไหว หรือความพร้อมด้านองค์การการจัดการ ทรัพยากร แก่นนำหรือผู้นำ ฯลฯ ซึ่งดูเหมือนเป็นที่ยอมรับร่วมกันของนักวิชาการที่สนใจ ขบวนการปฏิวัติของชาวนา ดังงานศึกษาของ Mason (2004) ที่ผนวกการอธิบายของกรอบการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง และแนวการวิเคราะห์องค์กรทางการเมืองเข้ามาเสริมการอธิบายการลุกขึ้นสู้ของชาวนา

การผนวกการอธิบายมิติด้านองค์การการเคลื่อนไหวหรือองค์การทางการเมืองเข้าร่วมในการอธิบาย น่าจะช่วยทำให้การตอบคำถาม เช่น เหตุใดคนเสื้อแดงจึงลุกขึ้นสู้จากมิติของปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความยากจน หรือความไม่เป็นธรรมทางสังคม ฯลฯ ที่กำลังได้รับความนิยมแต่เมื่อมีการตรวจสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์แล้ว กลับพบว่า ตรรกะดังกล่าวอธิบายได้ลำบาก เพราะว่าสิ่งที่พบคือ คนจน คนที่ได้รับผลจากความเหลื่อมล้ำ หรือคนที่มีฐานะดี ก็เข้าร่วมเคลื่อนไหวเหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของผู้เขียนเอง กล่าวโดยสรุปก็คือ ปัจจัยเชิงโครงสร้างจึงยังคงนำมาร่วมพิจารณาในฐานะเงื่อนไขจำเป็น แต่ต้องการเงื่อนไขเพียงพอในการอธิบาย หากจะต้องไม่อธิบายในตรรกะแบบทฤษฎีการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบที่ให้น้ำหนักไปในเรื่องความขัดข้องใจ หรือมิติเชิงจิตวิทยา

ประการที่สอง การวิเคราะห์แนวเศรษฐกรรม มีข้อเด่นก็คือ ได้ผนวกเอาการศึกษาปทัสสถานทางสังคม และการค้นหากลไกที่จำเป็น/ขาดไม่ได้ทางศีลธรรม (Moral Imperatives) และเป็นหลักประกันแห่งการยังชีพ (Subsistence Security) ซึ่งชาวนาในสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมยึดถือร่วมกัน โดยเสนอว่า กลไกดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนบรรทัดฐาน ขนบประเพณี ความเชื่อของชาวนาที่ยึดถือร่วมกัน ต้องคำนึงว่าในปัจจุบันชาวนามีความแตกต่างไปจากชาวนาช่วงทศวรรษที่ 1960-1970 เป็นอย่างมาก ข้อเสนอของ Arnold ที่ให้ปรับแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐกรรมเสียใหม่ ด้วยการอธิบายผ่านความหมายที่ถูกถกเถียงและก่อรูปขึ้นมาบนสินค้าและบริการทางสังคม (Social Goods) ซึ่งเป็นสินค้าและบริการที่เกิดจากการรับรู้/สำเนียงของส่วนรวม (Communal

Perception) ที่เกี่ยวข้องกับความสุขอบรม ความหมาย อัตลักษณ์ ข้อมูลพัน และกำหนดลักษณะความสัมพันธ์ร่วมกันทั้งในระดับบุคคลและประชาชนส่วนรวม นั้นหมายความว่า เราควรศึกษาว่า อะไรคือมาตรฐานทางศีลธรรมแบบใหม่ที่ผู้คนในสภาวะการเมืองปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้คนในชนบทปัจจุบัน การสร้างความผูกพัน ข้อมูลผิดและมาตรฐานทางการเมือง ศีลธรรมแบบใหม่คืออะไร ซึ่งหมายความว่า เป็นการผนวกเอาแนวการศึกษาตัวแบบการคำนวณผลได้ผลเสียเข้ามาปรับใช้และผสมผสานในการอธิบายเพื่อให้เห็นว่า มาตรฐานทางศีลธรรมไม่ใช่สิ่งที่เป็นสถาบันที่ลึกลับ ปักฐานมายาวนาน การกระทำทางสังคมไม่ได้ถูกกำหนดมาจากกลุ่มหรือชนบประเพณี/ระบบคุณค่าที่มาจากสถาบันที่ลงหลักปักฐานอยู่ในสังคม/ชุมชน แต่เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลได้ร่วมกันสร้างขึ้นใหม่ในการรวมกลุ่มก้อนทางสังคม และนำเอาสิ่งเหล่านี้มาเป็นมาตรฐานดังที่ Arnold ได้อธิบายผ่านประเด็นเรื่องสินค้าทางสังคม (Social Goods)

ประการที่สาม การศึกษาแนวเศรษฐศาสตร์ เป็นการศึกษาแบบมานุษยวิทยาการเมือง ที่ให้ความสำคัญกับบริบท ความสัมพันธ์ภายในชุมชน แต่สิ่งสำคัญต้องให้เห็นมิติชีวิตของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านการผลิตรายได้ที่มาจากวิถีชีวิตที่หลากหลาย ฯลฯ ภาพของชนบทในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพอาจเป็นความจริงสำหรับชานาก่อนระบบทุนนิยมในยุโรปและรัสเซียช่วงต้นศตวรรษที่ 20 หรือสังคมชานาในโลกที่สามในยุคบุกเบิกงานชานาศึกษาราวทศวรรษ 1970 เนื่องจากสังคมชานาปัจจุบันมีระบบการผลิตและสัมพันธ์กับภายนอกทั้งในด้านการค้าและการแลกเปลี่ยนในรูปแบบเศรษฐกิจเงินตราอย่างชัดเจน ยศ สันตสมบัติ (2546) และ Elson (1997) ได้ชี้ให้เห็นกลไกและการเปลี่ยนแปลงในสังคมชานาเอเชียอาคเนย์ที่ก้าวสู่กระบวนการเป็นแรงงานรับจ้างและชีวิตทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจนอาจจะถึงจุดจบของชานา งานศึกษาในลักษณะเดียวกันนี้มีหลายชิ้นเพราะกลายเป็นข้อถกเถียงที่สำคัญ เช่น Bryceson (2000) Kearney (1996) Bryceson and Amal (1997) หรืองานที่ศึกษาชานาไทยของ Jonathan Rigg (Rigg, 2008; 2009; 2010) ฯลฯ

การศึกษาความสัมพันธ์ในชุมชนแบบใหม่ วิถีชีวิต การผลิต การทำมาหากินในโลกใบใหม่ของชาวนาจะนำมาสู่การทำ ความเข้าใจ “วิกฤติการณ์แห่งการยังชีพ” ของคนชนบทที่วิถีชีวิตไม่ได้มีลักษณะแบบชาวนาในสังคมเกษตรกรรมดั้งเดิมอีกต่อไปแล้ว หรือกล่าวอีกนัยคือ การแสวงหาจริยศาสตร์แห่งการยังชีพ หรือความอยู่รอดของผู้คนในชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในมิติที่ชีวิตของผู้คนเหล่านี้เข้าไปสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมือง การเลือกตั้ง นโยบายของพรรคการเมืองและนักการเมือง ฯลฯ ที่ก่อรูปเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่และทำให้ชีวิตผู้คนสามารถอยู่รอดได้ โดยผู้วิจัยมีแนวโน้มที่จะไม่เห็นด้วยกับการอธิบายว่า การต่อสู้ของคนเสื้อแดงเป็นเพราะพวกเขาอยากจนและมีความรู้สึกถูกกดขี่รอนแรมเชิงเปรียบเทียบที่คนกลุ่มหนึ่งมีมากกว่า และตนเองได้รับน้อยกว่า

การอธิบายในแนวทางนี้ จะทำให้เห็นความมีเหตุผลหรือการตัดสินใจเลือกที่จะเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวของคนชนบทไทยว่า สิ่งที่พวกเขากำลังสู้คือ การปกป้องความสัมพันธ์ของชีวิตทางสังคมที่ตัวเขาในฐานะปัจเจกบุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เขาเป็นส่วนหนึ่งและเป็นระบบความสัมพันธ์ที่จะต้องรักษาเอาไว้เพราะทำให้ชีวิตของพวกเขาอยู่ดีมีสุขได้

สำหรับข้อเสนอประการที่สองและสาม จะช่วยทำความเข้าใจพฤติกรรมของผู้คนในชนบทที่มักเน้นการศึกษาผ่านการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์บุคคล ขยายไปสู่การทำ ความเข้าใจบุคคลในฐานะที่อยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมและชุมชน ซึ่งวิถีชีวิตมีความผูกพันกันผ่านชนบทประเพณี ข้อปฏิบัติที่ยึดถือร่วมกัน มีพื้นที่สาธารณะทั้งด้านทรัพยากรของชุมชน และสินค้าสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะหรือสินค้าและบริการทางสังคม พื้นที่ทางการเมืองที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องทั้งในมิติบุคคลและในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่อยู่ในชนบทซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ ดังเช่น Andrew Walker (2008) ซึ่งได้บุกเบิกให้เห็นสภาพดำรงชีพของผู้คนในชนบทว่า เข้ามาสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมืองที่เป็นทางการ การเลือกตั้ง การเมืองท้องถิ่น ฯลฯ อย่างไรบ้าง ซึ่งเป็นฐานสำคัญให้เห็นว่า การอธิบายการลุกขึ้นสู้และการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนชนบทเหล่านี้เป็นเพราะวิถีชีวิต

ในความสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์การเมืองแบบใหม่ถูกกระทบอย่างไรจนทำให้คนเหล่านี้ยอมไม่ได้อีกต่อไป

ประการที่ดี แนวการศึกษาขององค์กรทางการเมืองหรือองค์กรการเคลื่อนไหวชี้ให้เห็นว่า การศึกษาบทบาทขององค์กรการเคลื่อนไหวจะช่วยทำให้เราสามารถอธิบายได้ว่า เงื่อนไขเชิงโครงสร้างมีความจำเป็นแต่ไม่เพียงพอที่ทำให้เกิดการลุกขึ้นสู้ของคนในชนบท ดังนั้น เราจึงต้องอธิบายให้เห็นถึงลักษณะบทบาทขององค์กรการเคลื่อนไหว บทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับผู้คนในชุมชนหมู่บ้านหรือกลุ่มองค์กรภายในชุมชนทั้งในช่วงที่มีการระดมเพื่อให้ผู้คนเข้าร่วมการเคลื่อนไหวและในชีวิตปกติ (ซึ่งได้อธิบายไว้แล้วในประการที่หนึ่ง)

ข้อเสนอเหล่านี้ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะเป็น “แผนที่” เพื่อเป็นแนวทางเริ่มต้นในการทำความเข้าใจการเมืองของคนในชนบทของไทยได้บ้างไม่มากนัก

บรรณานุกรม

- ประกาศ ปิ่นตบแต่ง. (2553). **กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎี ขบวนการทางสังคม**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. (2543). **วิถีชีวิต วิถีสู้ ขบวนการประชาชนร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ตัวหนอน.
- ยศ สันตสมบัติ. (2546). **พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชานนา : เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือ การปรับกระบวนทัศน์ว่าด้วยชุมชนในโลกที่สาม**. เชียงใหม่: บริษัทวิทอินดีไซด์ จำกัด.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2538). **สองนคราประชาธิปไตย : แนวทางการปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- Andrew, W. (2008). The Rural Constitution and the Everyday Politics of Elections in Northern Thailand. *Journal of Contemporary Asia*, 38 (1), pp. 84-105.
- Barrington, M. (1977). *Social origins of dictatorship and democracy: lord and peasant in the making of the modern world*. Middlesex: Penguin Books.
- Brooke, L. (1987). *Exploitation and moral economy in the southern Andes: a critical reconsideration*. New York: Columbia University.
- Brush, Stephen G. (1996). Dynamics of Theory Change in the Social Sciences: Relative Deprivation and Collective Violence. *The Journal of Conflict Resolution*, 40(4), pp. 523-545.
- Bryceson, D., Kay, C., & Mooij, J. (2000). *Disappearing peasantries ? : rural labour in Africa, Asia and Latin America*. London: ITDG Pub.
- Bryceson, D., & Amal, V. J. (1997). *Farewell to farms : de-agrarianisation and employment in Africa*. Aldershot: Ashgate.

- Charles, K. (2010). **From Peasant to Cosmopolitan Villagers: Refiguring the 'Rural' in Northeastern Thailand**. This paper was prepared for a conference on "Revisiting Agrarian Transformations in Southeast Asia" Chiang Mai, Thailand, May 2010.
- Huntington, S. P. (1965). **Political order in changing societies**. London: Yale University Press.
- Joel, M S. (1988). Vision and Practice: The Leader, the State, and the Transformation of Society. **International Political Science Review / Revue internationale de science politique**, 9(1).
- Jonathan, R. (2003). Southeast Asia: the human landscape of modernization and development, 2nd ed. London: Routledge. p. 386.
- _____. (2008). **Southeast Asian development**. London: Routledge.
- _____. (2010). **An early critical foray into participation in Thailand**. In *Tracks and Traces: Thailand And the Work of Andrew Turton*. Netherlands: Amsterdam University Press.
- Jonathan, R. et al. (2008). Reconfiguring rural spaces and remaking rural lives in Central Thailand. **Journal of Southeast Asian Studies**, 39(3), pp. 355-381.
- _____. (2009). From farm to factory: village change in a rice-growing region. In **Rural-urban dynamics: livelihoods, mobility and markets in African and Asian frontiers**. London: Routledge. pp. 134-150.
- _____. (2010). Migrant labour in the factory zone: contested spaces in the extended Bangkok Region. In **Asian cities, migrant labor and contested spaces**. London: Routledge.
- _____. (1974). **Peasants, politics, and revolution: Pressures toward political and social change in the Third World**. Princeton: Princeton University Press.

- Kerkvliet, T. J. (2009). Everyday politics in peasant societies (and ours). *Journal of Peasant Studies*, 36(1), pp. 227-243.
- Marc, E. (2005). Bringing the Moral Economy Back in. to the Study of 21st-Century Transnational Peasant Movements. *American Anthropologist (New Series)*, 107(3), pp. 331-345.
- _____. (1998). Transnational Peasant Politics in Central America. *Latin American Research Review*, 33(3), pp. 49-86.
- _____. (2009). Synergies and tensions between rural social movements and Professional researchers. *Journal of Peasant Studies*, 36(1), pp. 245-265.
- Mark, L. (1989). An Evaluation of "Does Economic Inequality Breed Political Conflict?" Studies. *World Politics*, 41(4), pp. 431-470.
- _____. (1990). "What makes Rational Peasants Revolutionary ? : Dilemma, Paradox, and Irony in Lichbach", Mark Irving. Will Rational People Rebel against Inequality ? Samson's Choice. *American Journal of Political Science*, 34(4), pp. 1049-1076.
- Mason, D. T. (2004). *Caught in the Crossfire: Revolution, Repression, and the Rational Peasant*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Michael, H. (2004). *Weapons of the Weak and Quotidian Politics*. A paper presented to the "Africa and the African Diaspora Workshop, University of Madison, Wisconsin.
- Michael, K. (1980). Agribusiness and the Demise or the Rise of the Peasantry. *Latin American Perspectives*, 7(4), pp. 115-124.
- _____. (1996). Ethnicity and Class in Latin America. *Latin American Perspectives*, 23(2), pp. 5-16.
- _____. (1996). *Reconceptualizing the peasantry: anthropology in global perspective*. Boulder: Westview Press.

- Peletz, M.G. (1983). Moral and Political Economies in Rural Southeast Asia. A Review. *Comparative Studies in Society and History*, 25(4), pp. 731-739.
- Phatharathananunth, S. (2001). *Civil Society in Northeast Thailand: The Struggle of the Small Scale Farmers' Assembly of Isan*. The University of Leeds Institute for Politics and International Studies.
- Theda, S. (1982). What Makes Peasants Revolutionary?. *Comparative Politics*, 14(3), pp. 351-375.
- . (1979). State and Revolution: Old Regimes and Revolutionary Crises in France, Russia, and China. *Theory and Society*, 7(1/2), pp. 7-95.
- Thomas, A. C. (2001). Rethinking Moral Economy. *American Political Science Review*, 95(1), pp. 85-95.
- Vu, T. (2006). Contentious Mass Politics in Southeast Asia: Knowledge Accumulation and Cycles of Growth and Exhaustion. *Theory and Society*, 35(4), pp. 393-419.

